

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1948:40
JUSTITIEDEPARTEMENTET

STRAFFLAGBEREDNINGENS

PROMEMORIA

MED FÖRSLAG TILL LAGSTIFTNING OM DOMSTOLS
RÄTT ATT NEDSÄTTA ELLER EFTERGIVA PÅFÖLJD
FÖR BROTT SAMT OM EFTERGIFT AV ÅTAL

S T O C K H O L M

1 9 4 8

Statens offentliga utredningar 1948

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag rörande organisation och avlöningsförhållanden m. m. vid lantmäteristyrelsen och länslantmäterlkontoren. Idun. 120 s. Jo.
2. Betänkande med utredning och förslag rörande organisationen av verksamheten för jordbrukets yttre och inre rationalisering. Idun. 220 s. Jo.
3. Betänkande med förslag till ändrad butikstängningslagstiftning. Norstedt. 148 s. I.
4. Markutredningen. 1. Betänkande med förslag till vissa ändringar i expropriationslagstiftningen. Marcus. 169 s. Ju.
5. Trädgårdsundervisningen. Norstedt. 200 s. Jo.
6. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:6—7. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Jönköpings län och Kronobergs län. Beckman. 75 s. K.
7. Parlamentariska undersökningskommissionen angående flyktingärenden och säkerhetstjänst. 3. Betänkande angående säkerhetstjänstens verksamhet. Norstedt. 490 s., 1 pl. I.
8. Betänkande med förslag till ny Kungl. Maj:ts förordning angående explosiva varor m. m. Norstedt. 231 s. H.
9. Betänkande rörande Sveriges småspåriga järnvägar. Del 3. Småspåriga järnvägar i Östra Småland och Östergötland. Idun. 243 s. K.
10. Betänkande angående skärgårdstrafiken m. m. V. Pettersen. 424 s. K.
11. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 4. Förslag angående partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst. Katalog och Tidskriftstryck. 132 s. S.
12. Statens trädgårdsförsök. Norstedt. 75 s. Jo.
13. Betänkande angående statens järnvägars organisation. Del 1. Den centrala ledningen. Katalog och Tidskriftstryck. 55 s. K.
14. Den öppna läkarvården i riket. Idun. 411 s. I.
15. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:16. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Skaraborgs län. Beckman. 48 s. K.
16. Förslag till sjuarbetstidslag. Haggström. 101 s. H.
17. Betänkande angående utbildning av sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal. 1. Kihlström. 228 s. I.
18. Betänkande rörande vägnämndernas och länsvägnämndernas arbetsuppgifter m. m. Beckman. 56 s. K.
19. Den svenska spritfabrikationen och dess avsättningsförhållanden. Marcus. 95 s. Fi.
20. Betänkande med förslag till åtgärder för höjande av trafiksäkerheten. Kihlström. 413 s. K.
21. Ungdomen och arbetet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande 6. Idun. 317 s. Ju.
22. 1944 års allmänna skattekommitté. 2. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser angående beskattning av livförsäkringsanstalter och livförsäkringstagare m. m. Marcus. 227 s. Fi.
23. Betänkande med förslag till lag om nykterhetsvård m. m. Marcus. 334 s., 6 pl. I.
24. Bilagor till medicinalstyrelsens utredning om den öppna läkarvården i riket. Idun. 393 s. I.
25. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:5. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Östergötlands län. Beckman. 42 s. K.
26. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 8. Tiden juli 1946—juni 1947. Av K. Åmark. Idun. 394 s. Fo.
27. 1946 års skolkommissions betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling. Haggström. xvi, 561 s. E.
28. Betänkande med förslag till nya mellaninstanser för folkskoleväsendet. Katalog och Tidskriftstryck. 129 s. E.
29. Betänkande rörande vissa utrikeshandelsfrämjande åtgärder. Marcus. 96 s. H.
30. Betänkande och förslag angående det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Del 2. Estetiskt folkbildningsarbete. Beckman. 200 s. E.
31. Betänkande med förslag angående isbrytningens ordnande längs Norrlandskusten m. m. Idun. 100 s., 1 karta. H.
32. Utredning rörande skogstillgångarna och skogsindustriernas råvaruförsörjning i övre och mellersta Norrland m. m. Kihlström. 200 s. Jo.
33. 1943 års sockersjukutrednings betänkande angående sockersjukvården i riket. Idun. 191 s. I.
34. Betänkande med förslag till vägtrafikförordning m. m. Marcus. 328 s. K.
35. Förslag rörande förbättring av statens järnvägars bostadsbestånd. V. Pettersen. 100 s. K.
36. Betänkande med förslag angående artificiell inseminationsverksamhet bland nötkreatur. Katalog och Tidskriftstryck. 118 s. Jo.
37. Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 4. Synpunkter och förslag rörande sinnessjukvården. Beckman. 195 s. I.
38. Betänkande med förslag till förordning angående kollekt. Beckman. 51 s. E.
39. Socialvårdskommitténs betänkande. 16. Utredning och förslag angående lag om obligatorisk arbetslöshetsförsäkring. Beckman. 532 s. S.
40. Strafflagberedningens promemoria med förslag till lagstiftning om domstols rätt att nedsätta eller eftergiva påföljd för brott samt om eftergift av åtal. Marcus. 43 s. Ju.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet. Jo. = jordbruksdepartementet.

STRAFFLAGBEREDNINGENS

PROMEMORIA

MED FÖRSLAG TILL LAGSTIFTNING OM DOMSTOLS
RÄTT ATT NEDSÄTTA ELLER EFTERGIVA PÅFÖLJD
FÖR BROTT SAMT OM EFTERGIFT AV ÅTAL

STOCKHOLM 1948
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
488129

STANLEY NEEDLE

MEMORIAL

AND FORSTAL THE LASTING ON MONDAY

WILL IT BE THE LAST DAY OF THE YEAR

FOR THE LAST DAY OF THE YEAR

STANLEY NEEDLE

AND FORSTAL THE LASTING ON MONDAY

WILL IT BE THE LAST DAY OF THE YEAR

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet.

Enligt de för strafflagberedningens arbete gällande direktiven av den 15 december 1944 skall vissa mera avgränsade frågor av beredningen upptagas vid den åt beredningen uppdragna allmänna översynen av det straffrättsliga reaktionssystemet. Chefen för justitiedepartementet yttrade härom i sitt anförande till statsrådsprotokollet nämnda dag bl. a. följande.

»Frågan om införande av vissa allmänna bestämmelser, som öppna möjlighet för domstol att vid sin straffmätning på grund av gärningsmannens sinnesbeskaffenhet, höga ålder eller andra särskilda omständigheter underskrida det för brottet eljest stadgade straffminimum, bör även övervägas.

I enlighet med ett uttalande av första lagutskottet vid 1944 års riksdag i dess av riksdagen godkända utlåtande (nr 11) i anledning av förslaget till lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga bör slutligen undersökas, i vad mån befogenheten för åklagare att eftergiva åtal bör utvidgas att omfatta äldre åldersgrupper än nämnda lag avser, ävensom frågan om införande av rätt för domstol att i vissa fall eftergiva straff.»

I övrigt hänvisade departementschefen till de direktiv, som hade lämnats beredningen i samband med dess tillsättande. Om och i den mån det befundes ändamålsenligt, borde åt beredningens författningsförslag givas sådan form, att de kunde intagas i en ny strafflag eller straffbalk.

I de direktiv som lämnats beredningen i samband med dess tillsättande den 6 oktober 1938 hade dåvarande departementschefen anfört, att beträffande sådana fall, där fråga vore om brottslighet av mera tillfälligt slag, spørgsmålet om införande av regler om åtalseftergift torde böra undersökas. Frågan huruvida befogenhet borde tillerkännas domstol att efter vissa regler fria från straff eller utmäta straff under det för brottet stadgade straffminimum, när omständigheterna vore synnerligen mildrande eller den genom brottet timade kränkningen obetydlig, syntes jämväl böra göras till föremål för övervägande.

Departementscheferna har sålunda i de lämnade direktiven förordnat att frågorna om åtalseftergift samt om domstols rätt att nedsätta eller eftergiva påföljd för brott skulle upptagas till undersökning. Då dessa frågor för sin lösning kräver ett ställningstagande till vissa grundläggande principer för det kriminalrättsliga reaktionssystemet — de individual- och allmänpreventiva synpunkternas dominerande betydelse vid bestämmande av samhällsreaktionen mot brottet — har beredningen funnit det ändamålsenligt att, innan beredningen avlämnar mera omfattande, på samma principer grundade förslag till andra strafflagsreformer, utarbeta en promemoria i berörda ämnen samt framlägga förslag till lagstiftning däri. Denna arbetsplan har vunnit Herr Statsrådets gillande. Grunden till promemorian har lagts genom en av beredningens ledamot riksåklagaren Maths Heuman i Svensk Juristtidning 1948 s. 321—342 publicerad uppsats: Eftergift av åtal och domstols rätt att eftergiva påföljd för brott.

Angående olika i promemorian upptagna spørgsmål har beredningen haft tillfälle att samråda med representanter för våra grannländer vid en nordisk konferens i Stockholm den 14—16 juni 1948. I överläggningar om lagförslagen har deltagit samtliga de personer som av Herr Statsrådet förordnats till beredningens sakkunniga. Av dessa har professor Agge i särskilt hög grad tagits i anspråk av beredningen. Förutv. Regierungsrat Dr. jur. Gerhard Simson har med Herr Statsrådets tillåtelse biträtt beredningen, framför allt vid genomgången av främmande rätt i ämnet. Även professorn vid universitetet

i Philadelphia dr Thorsten Sellin, som enligt Kungl. Maj:ts förordnande under ett års tid 1946—1947 har haft att biträda beredningen i dess arbete, samt beredningens förutv. sekreterare, hovrättsrådet W. Gripmark, har deltagit i förarbetena till promemorian. Då den föreslagna nya lagstiftningen ligger på gränsområdet mellan strafflagberedningens och straffrättskommitténs arbetsuppgifter, har beredningen i ämnet samrått med straffrättskommitténs ledamöter och sekreterare.

Då frågan om *rätt för åklagare att eftergiva åtal* för brott som har begåtts av personer mellan 15 och 18 år reglerats genom lagen den 19 maj 1944 om eftergift av åtal mot vissa underåriga samt denna fråga — i likhet med den betydelsefulla frågan om en höjning av den s. k. straffmyndighetsåldern — bör upptagas till särskilt övervägande i samband med den fullständiga översyn av reglerna om åtgärder mot ungdomsbrottsligheten, som beredningen har att företaga under nordiskt samarbete, har beredningen funnit ändamålsenligast att icke föreslå någon rubbning i nämnda lag utan begränsa sitt förslag i fråga om åtalseftergift till områden som ligger utanför densamma. Däremot har beredningen icke ansett sig kunna underlåta att föreslå en överflyttning till strafflagen av de regler om åtalseftergift som finns upptagna i 20 kap. 7 § rättegångsbalken. Här om har beredningen samrått med f. d. justitierådet N. Gärde.

Beredningen har till den föreslagna lagstiftningen kunnat hämta förebilder från våra grannländer Danmark och Norge, i vilka länge en vidsträckt befogenhet till åtalseftergift har varit tillerkänd bl. a. dessa länders riksadvokater. Inrättandet av riksåklagarämbetet har också utgjort en viktig förutsättning för framläggandet av beredningens lagförslag beträffande åtals- eftergiften.

Frågan om en allmän befogenhet för domstol att *utmäta straff under det för brottet stadgade minimum* har tidigare varit föremål för beredningens uppmärksamhet och för uttalande av chefen för justitiedepartementet vid framläggande av lagförslag för riksdagen. I sitt betänkande angående strafflagens s. k. tillräknelighetsbestämmelser m. m. (SOU 1942: 59) ansåg beredningen något behov icke föreligga att bibehålla ett allmänt stadgande om möjlighet att nedsätta straffet under straffskalans minimum för den som vid brottets begående led av själslig abnormitet; frågan kunde möjligen komma i ett förändrat läge, därest vid det fortsatta reformarbetet jämväl andra straffnedsättningsgrunder ansåges böra beaktas och en allmän strafflindringsparagraf ansåges av behovet.

Här om anförde departementschefen vid lagrådsremissen:

»Enligt min mening hör frågan om straffflindring i vissa fall på grund av psykisk abnormitet nära samman med frågan om ett allmänt stadgande om straffflindring på grund av särskilda omständigheter. Denna fråga skall enligt direktiven för strafflagberedningen upptagas vid den fortsatta utredning som ankommer på beredningen. I avbidan på resultatet av denna utredning synes det mig icke böra ifrågakomma att nu upphäva nyssnämnda lagrum.»

Denna departementschefens ståndpunkt godkändes av riksdagen, som emellertid i enlighet med lagrådets mening begränsade 6 § till att avse straffnedsättning under straffskalans minimum.

Strafflagberedningen framlägger nu förslag till en allmän straffnedsättningsparagraf vid sidan om förut bestående straffnedsättningsbestämmelser, vilka bibehålles oförändrade. Beredningen har vidare funnit domstols befogenhet att vid straffmätningen gå under straffskalans minimum böra få till konsekvens en rätt för domstol att *helt eftergiva ansvarspåföljd* för brott, när det finnes uppenbart att sådan påföljd icke är erforderlig ur vare sig individual- eller allmänpreventiv synpunkt.

De allmänna straffnedsättningsbestämmelserna och bestämmelsen om domstols rätt att helt eftergiva påföljd för brott har ansetts böra få sin plats i 5 kap. strafflagen och har där upptagits såsom 4 §, medan rätten att eftergiva åtal har reglerats i de nytilagda 25—27 §§. Den hittillsvarande 4 § har flyttats till platsen för den upphävda 3 §.

Beredningen får härmed vördsamt överlämna utkast till lag om ändrad lydelse i vissa delar av strafflagen samt till lag om ändrad lydelse av 20 kap. 7 § rättegångsbalken, jämte motiv.

Stockholm den 24 september 1948.

KARL SCHLYTER

RAGNAR BERGENDAL

G. A. ERIKSSON

HARDY GÖRANSSON

MATHS HEUMAN

IVAR STRAHL

/ Åke Asp.

Undertecknade, av Herr Statsrådet förordnade att efter kallelse av strafflagberedningens ordförande samråda med beredningen, hava deltagit i handläggningen av detta lagärende och äro ense med beredningen om vad i promemorian anförts och föreslagits. Stockholm som ovan.

IVAR AGGE

TORSTEN ERIKSSON

GUSTAV JONSSON

BROR LARSSON

HUGO LINDBERG

TORGNY LINDBERG

MARTIN LUNDQVIST

ELSA-BRITA NORDLUND

GUNNAR THURÉN

U t k a s t

till

L a g

om ändrad lydelse i vissa delar av strafflagen.

Härigenom förordnas *dels* att 12 kap. 11 §, 13 kap. 14 § och 19 kap. 10 § strafflagen skola upphöra att gälla, *dels* att rubriken till 5 kap. strafflagen skall erhålla nedan angivna ändrade lydelse, *dels* att 5 kap. 4 § strafflagen skall erhålla beteckningen 3 §, *dels* ock att i 5 kap. strafflagen fyra nya paragrafer skola införas, betecknade 4, 25, 26 och 27 §§, av nedan angiven lydelse.

5 KAP.

Om särskilda grunder som utesluta, minska eller upphäva straffbarhet, så ock om eftergift av åtal.

4 §.

Kan det på grund av särskilda omständigheter antagas att den som har förövat brottslig gärning skall avhålla sig från vidare brottslighet, må rätten nedsätta straffet under det lägsta straff som för gärningen är stadgat, såframt hinder ej möter av hänsyn till den allmänna laglydnaden; finnes uppenbart att ansvarspåföljd ej är erforderlig, må den eftergivas.

Vid prövning som i första stycket avses skall särskilt beaktas,

1. om osedvanligt ringa skada eller fara har följt av den brottsliga gärningen;

2. om denna står i samband med gärningsmannens ungdom eller bristande insikt, erfarenhet eller omdöme;

3. om gärningsmannen har handlat i okunnighet om att gärningen var belagd med straff;

4. om brottet har föranletts av annans grovt kränkande beteende;

5. om gärningsmannen frivilligt har sökt förebygga eller gottgöra brottets skadliga verkningar;

6. om gärningsmannen har uppnått hög ålder eller lider av svår sjukdom eller om han har blivit illa skadad i samband med brottet; eller

7. om den tid, efter vilken åtal för brottet enligt 14—19 §§ ej må väckas, snart går till ända.

25 §.

Finnes uppenbart att åtal för begånget brott icke är erforderligt vare sig för att avhålla gärningsmannen från vidare brottslighet eller med hänsyn till den allmänna laglydnaden, må allmänt åtal eftergivnas. Beslut härom ankommer,

1. om å brottet ej kan följa svårare straff än böter, på distriktsåklagaren;
2. om det eljest är uppenbart att, i händelse av åtal, strängare straff än böter ej skulle ådömas, på statsåklagaren samt
3. i annat fall på riksåklagaren.

26 §.

Har brott förövats innan den misstänkte dömts för annat av honom begånget brott, eller sedan han för annat brott hade dömts till fängelse, straffarbete, förvaring eller internering men innan han frigivits eller utskrivits därifrån, må allmänt åtal för brottet av åklagaren eftergivnas, såframt denne finner ytterligare åtgärd mot gärningsmannen utöver påföljden för det åtalade brottet icke erforderlig.

27 §.

Eftergift av åtal må återkallas, såframt skäl därtill äro ur allmän synpunkt.

Närmare föreskrifter om eftergift av åtal meddelas av Konungen.
Angående åtalseftergift i vissa fall är särskilt stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1949.

U t k a s t

till

L a g

om ändrad lydelse av 20 kap. 7 § rättegångsbalken.

Härigenom förordnas, att 20 kap. 7 § rättegångsbalken skall erhålla följande ändrade lydelse.

7 §.

Om åklagares rätt att eftergiva allmänt åtal är särskilt stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1949; skolande hänvisning i lag eller författning till 20 kap. 7 § rättegångsbalken i stället gälla motsvarande bestämmelse i 5 kap. 25—27 §§ strafflagen.

I. Om nedsättning eller eftergift av påföljd för brott.

Strafflagens 5 kap. handlar om »särskilda grunder, som utesluta, minska eller upphäva straffbarhet». Jämte strafffrihetsbestämmelserna i 1 § (under 15 år), 5 § (sinnessjukdom) samt 7 och 8 §§ (nödvarn) är följande straffminskningsgrunder här upptagna:

2 §. Begår den brott som fyllt 15 men ej 18 år, då må efter omständigheterna straffet nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort. Till straffarbete på livstid må i sådant fall ej dömas.

6 §. Begår någon brottslig gärning under inflytande av annan själslig abnormitet än i 5 § avses, må straffet, när särskilda skäl därtill föranleda, nedsättas under det lägsta straff som för gärningen är stadgat.

Samma lag vare i fråga om brottslig gärning som begås av någon, vilkens självverksamhet utan hans eget vållande tillfälligt rubbats, ehuru han ej är strafflös enligt 5 §.

9 §. Finnes någon i fall som i 7 eller 8 § sagt är hava gjort större våld än nöden krävde, eller stod i fall som i 8 § avses våldet i uppenbart missförhållande till den skada som av angreppet var att befara, pröve domstolen, efter omständigheterna, om och i vad mån straffet må nedsättas under vad i allmänhet å gärningen följa bort. Voro omständigheterna sådana att han svårigen kunnat sig besinna, då må han ej till straff dömas.

10 § innehåller ett specialstadgande om att, när fånge, häktad eller för brott anhållen person rymmer eller sätter sig till motvärn mot den som vill hindra honom från rymning eller när vissa andra härmed besläktade fall föreligger, det våld må brukas som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. I tredje stycket stadgas:

Har någon brukat större våld än medgivet är, vare lag som i 9 § sägs.

Till 7—10 §§ anknyter följande bestämmelse:

11 §. Kommer någon den till hjälp som finnes i nöd stadd efter ty förut sagt är, vare ock för honom lag som hade han själv i den nöd sig befunnit.

I åtskilliga lagrum i strafflagens speciella del (12 kap. 11 §, 13 kap. 4 och 14 §§, 19 kap. 10 § och 21 kap. 8 §, sådana dessa lyder efter den 1 januari 1949, samt 10 kap. 18 a § och 14 kap. 26 §) finnes dessutom särskilda bestämmelser om straffminskning eller strafffrihet.

Utan uttryckligt stöd av lag har vid sidan av nödvärnsrätten accepterats en s. k. nödrätt, vilken innebär, att ingen kan straffas för handling som varit oundgängligen nödvändig för att rädda hans eget eller annan persons liv eller hälsa eller egendom av betydande värde från en på annat sätt ofrånkomlig fara. Det förutsättes därvid att den skada som hotar är att anse såsom sär-

deles betydande i förhållande till den skada som vållas genom nödhandlingen. Den anförda grunden för rättsstridighetens bortfallande är det typiska nödfallet, men säkerligen är rättspraxis benägen att tillämpa samma regel om viktiga allmänna intressen är satta i fara och väger uppenbarligen tyngre än det intresse som offras genom nödhandlingen. I vissa fall — t. ex. vid vissa läkaringrepp — torde också kunna påvisas särskilda befogenheter, vilka icke i och för sig motiveras av det hotade intressets obestridda vikt i jämförelse med den skada eller det lidande som förorsakas av ingreppet. I alla de nämnda fallen inträder strafffrihet på rent objektiva grunder. Har den handlande av subjektivt ursäktliga skäl eller på grund av en felbedömning av den föreliggande situationen gjort större skada än nöden krävde eller som eljest var försvarlig och hans handling förty faller under gällande straffbud, finnes däremot ingen möjlighet för domstolen att vid synnerligen mildrande omständigheter fria från ansvarspåföljd eller ens gå under straffskalans minimum.

Utöver de angivna straffnedsättningsgrunderna, upptagna i 5 kap., kommer SL 3 kap. 5 § att från den 1 januari 1949 för fall av fleras medverkan till ett brott innehålla en allmän straffnedsättnings- resp. strafffrihetsbestämelse av följande lydelse:

»Har någon förmåtts att medverka genom tvång, svek eller missbruk av hans ungdom, oförstånd eller beroende ställning eller ock medverkat allenast i mindre mån, må hans straff nedsättas under vad eljest bort följa å gärningen; i ringa fall skall ej till straff dömas. Samma lag vare, då fråga är att straff som är stadgat för någon i särskild ställning skall tillämpas å annan medverkande.»

Detta lagrum, vilket erhållit sin lydelse genom beslut av 1948 års riksdag, har tillkommit på grundvalen av straffrättskommitténs den 30 november 1944 avgivna betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten (SOU 1944: 69). Kommitténs förslag upptog i samma paragraf såsom ytterligare straffnedsättnings- resp. strafffrihetsgrund, att någon frivilligt gjort vad i hans förmåga stått för att hindra gärningens fullbordan eller verkningar. I sitt yttrande över kommittéförslaget hade en remissmyndighet, Göta hovrätt, funnit betänkligt,

»att enligt det föreslagna stadgandet formellt hinder icke syntes möta mot att i ringa fall en gärningsman befriades från ansvar, så snart medhjälp från annans sida förekommit, oavsett huru obetydlig denna medhjälp än varit. Även om man icke behöfde befara en dylik, icke avsedd rättstillämpning, förefölle det hovrätten dock kunna ifrågasättas, huruvida det vore lämpligt att införa en sådan principiellt betydelsefull regel vid fleras samverkan till brott utan att den samtidigt gjordes tillämplig även vid ensamt gärningsmannaskap. I sammanhang med vissa i förslagets 12, 13 och 19 kapitel upptagna bestämmelser om straffflindring och strafffrihet vid frivilligt tillbakaträdande hade kommittén uttalat, att frågan om införande av en allmän bestämmelse om verkan av i handling visad ånger endast torde kunna upptagas i samband med en genomgripande reform av straffsystemet. Enahanda synpunkt borde enligt hovrättens mening åtminstone leda till, att strafffrihet enligt nu förevarande paragraf icke skulle kunna ifrågakomma för gärningsman.»

Departementschefen yttrade härom i propositionen (s. 94):

»Vad härefter angår de av kommittén i 4 § upptagna reglerna om straffflindring och strafffrihet vid fleras medverkan till brott, synes icke i detta sammanhang böra

upptagas någon regel som ger möjlighet till straffnedsättning eller strafffrihet på grund av frivilligt tillbakaträdande. Det förefaller nämligen ej vara fullt följdriktigt att meddela en föreskrift i sådan riktning för fall, då flera medverkat, men ej för sådana fall, då gärningsmannen varit ensam om brottet. Frågan om en allmän regel rörande verkan av tillbakaträdande från brott torde komma att upptagas av strafflagberedningen vid dess arbete på straffsystemet. Den nu berörda bestämmelsen synes därför kunna utgå.»

Detta departementschefens uttalande anknyter till de direktiv strafflagberedningen redan vid sin tillkomst den 6 oktober 1938 erhöll om att till övervägande upptaga frågan om befogenhet för domstol att efter vissa regler fria från straff eller utmäta straff under det för brottet stadgade straffminimum, när omständigheterna vore synnerligen mildrande eller den genom brottet timade kränkningen obetydlig, direktiv som upprepades i ett yttrande av dåvarande departementschefen till statsrådsprotokollet den 15 december 1944.

När strafflagberedningen gått att fullgöra detta uppdrag, har beredningen funnit mest ändamålsenligt att nuvarande straffnedsättningsregler i allmänhet lämnas orubbade. I all synnerhet skulle beredningen anse olämpligt att nu framkalla en ny diskussion om avfattningen av SL 5 kap. 6 §, som erhöll sin nuvarande lydelse så nyligen som 1945. Man bör dessutom räkna med möjligheten att den nu pågående utredningen angående nya psykopatanstalter kan ge anledning till ändrade bestämmelser om tilltalads överlämnande till psykopatvård. I avvidan härå synes 5 kap. 6 § böra lämnas oförändrad. Vissa bestämmelser i strafflagens speciella del, vilka konsumeras av de föreslagna allmänna bestämmelserna i 5 kap. 4 § första stycket sammanställda med punkt 5 i andra stycket, torde emellertid böra upphävas, varjämte bestämmelsen om åttaleftergift i RB 20 kap. 7 § föreslås överflyttad till SL 5 kap.

5 kap. 4 § första stycket.

Frågan om nedsättning av straff under den lägsta påföljd som är stadgad för brottet bör tydligen i princip avgöras efter samma grunder som tillämpas vid straffmätning inom straffskalans ram. För att straffskalans minimum skall få underskridas bör de omständigheter som inverkar i mildrande riktning vara osedvanligt starkt framträdande. Att helt eftergiva ansvarspåföljd för brottet bör ifrågakomma endast i undantagsfall, då sådan påföljd uppenbarligen icke är erforderlig.

Straffmätning är i första hand den operation domstolen har att företaga när den bestämmer ett visst straff — tidsbestämt frihetsstraff, böter eller särskilt straff för ämbetsmän eller krigsmän — inom den för varje brott stadgade latituden eller eventuellt ådömer någon särskild till brottet anknuten ansvarspåföljd, t. ex. förverkande av egendom. Straffmätning i vidsträckt bemärkelse innefattar även frågan huruvida villkorlig dom eller någon särskild behandlingsform bör tillämpas i stället för vanligt straff. Generella regler om straffmätning finnes som bekant icke i gällande lag.

Medan man tidigare under intryck av en mera mekanisk vedergällningsuppfattning utmätte brottspåföljden väsentligen med utgångspunkt från det aktuella brottets grovhet, d. v. s. den skedda rättskränkningens omfattning och den brottsliga viljans intensitet, sådan den kommit till uttryck i gärningen, har numera andra synpunkter kommit i förgrunden, särskilt sedan de traditionella straffen vid sin sida har fått en rikt nyanserad serie av andra ansvarspåföljder, innebärande åtgärder för den brottsliges resocialisering och för samhällets skydd mot fortsatt brottslighet från hans sida. Brottspåföljden bestämmes sålunda numera i allt högre grad från individualpreventiva utgångspunkter. Härvid beaktas framför allt den grad av farlighet som kännetecknar den brottslige. Detta gäller icke blott vid bestämmandet av brottspåföljdens art utan även vid det kvantitativa utmätandet av de egentliga straffen. Samhället har tydligen större anledning att genom ett långvarigt frihetsberövande skydda sig mot en mera farlig än mot en mindre farlig brottsling.

Vid domstolens bedömande av den tilltalades farlighet kommer främst i betraktande, med vilken grad av sannolikhet han kan förväntas komma att återfalla i brott, hur ofta återfall är att befara och hur allvarliga intressen som kan antagas bli angripna genom nya brott. Vid ställandet av prognosen bör hänsyn tagas bl. a. till arten av gärningsmannens tidigare brottslighet och till hans personliga egenskaper men också till den miljösituation som förelegat vid brottets begående och till de förhållanden i vilka gärningsmannen kan beräknas komma att leva framdeles.

Gärningsmannens farlighet — den individualpreventiva synpunkten — är naturligtvis icke den enda faktor som spelar in vid bestämmandet av samhällsreaktionen mot brottet i allmänhet och vid straffmätningen i synnerhet. Det finns personer som begått grova brott och från vilkas sida icke finnes anledning att förvänta något återfall i brott men mot vilka samhället av allmänpreventiva skäl måste strängt reagera. I fråga om såväl individual- som allmänpreventionens krav måste icke sällan jämkningar göras av hänsyn till billighetens och rättskänslans fordringar.¹

Att gärningen medfört osedvanligt ringa skada eller fara (i detta ords lagtekniska betydelse) framstår med hänsyn till det sagda som en naturlig grund för nedsättning eller eftergift av ansvarspåföljd. Därvid förutsättes naturligtvis att gärningsmannen icke velat åstadkomma större skada eller fara än som faktiskt blivit en följd av hans handling. Den presumtion för nedsättning eller befrielse från påföljd som följer av den aktuella gärningens ringa effekt kan också upphävas genom andra omständigheter som tyder på att återfallsrisken är relativt betydande eller på att ett eventuellt återfall kan komma att innebära brott av svårare art.

Bland de omständigheter som bör anses giva särskilt stöd för en god prognos märkes bl. a. sådana faktiska tecken på minskad farlighet som att

¹ Regler om straffnedsättning på billighetsgrunder anknyter i viss mån till svensk rättstradition. Om den s. k. leuterationsrätten i äldre rättstillämpning se särskilt *Olin*, Några blad ur det svenska straffsystemets historia i Minnesskrift ägnad 1734 års lag, II (1934), s. 823 ff.

gärningsmannen är mycket gammal eller svårt sjuk eller att han under en lång följd av år efter brottets begående levat laglydigt. Ett särskilt fall är att gärningsmannen icke känt till att handlingen var brottslig. I viss mån närstående är det fallet att gärningsmannen är så ung eller att han har fått så bristfällig uppfostran att han ännu icke fått den kunskap och erfarenhet som erfordras för att han skall förmå rätta sig efter de godtagna handlingsmönstren i samhället. För frågan om straffnedsättning måste det även vara av betydelse, om gärningsmannen vid brottets begående befunnit sig i en undantagssituation som icke kan antagas återkomma framdeles. Om en sådan situation varit av så pressande beskaffenhet, att brottsligheten till övervägande del framstår som betingad därav, kan det föreligga skäl till att icke anse det begångna brottet utgöra en sådan presumption för samhällsfarlighet som strafflagen förutsätter. Möjlighet bör då finnas att bedöma fallet mildare eller att låta ansvarspåföljden helt bortfalla.

Ur nu anförda synpunkter skulle såsom en förutsättning för straffnedsättning under straffminimum kunna uppställas, att gärningsmannens farlighet på grund av särskilda omständigheter måste anses ringa. Det minskade behovet av en brottspåföljd ur individualpreventiv synpunkt torde emellertid i närmare anslutning till vanlig lagterminologi kunna uttryckas så, att *på grund av särskilda omständigheter kan antagas att den som har förövat brottslig gärning skall avhålla sig från vidare brottslighet*. Straffnedsättning bör emellertid icke komma i fråga, om *hinder härför möter* ur allmänpreventiv synpunkt eller, såsom det brukar uttryckas i lagtext, *av hänsyn till den allmänna laglydnaden*. I enlighet med vad nu sagts har förutsättningarna för straffnedsättning avfattats i första meningen av 4 § första stycket.

Enligt detta förslag äger domstolen under de angivna förutsättningarna vid bestämmande av påföljd för brottet gå ner under den för brottet stadgade straffskalans minimum till lägsta lagliga straff. Är det uppenbart att någon ansvarspåföljd i ett särskilt fall över huvud icke påkallas av vare sig individual- eller allmänpreventiva skäl, bör domstolen såsom en konsekvens av den föreslagna straffnedsättningsbefogenheten tillerkännas rätt att *helt eftergiva ansvarspåföljd för brottet*. Bestämmelse härom föreslår beredningen införd i sista meningen av 4 § första stycket.

Det är att märka att, när domen meddelas, den tilltalade i regel redan har varit föremål för en hel serie åtgärder som har varit ägnade att medföra en såväl individual- som allmänpreventiv verkan: polisutredningen, åklagarens förundersökning, eventuellt beslut om häktning och verkställighet därav, rättsens rannsakan. För mången natur kan allt detta i offentlighetens ljus genomförda inskridande med anledning av brottet innebära en allvarligare påföljd än rättens slutliga dom och dess verkställande. Ett skäl att icke skrida till någon ytterligare påföljd kan vara att den tilltalade redan omhändertagits inom viss social vårdform, t. ex. barna- eller ungdomsvård, alkoholistvård eller sinnessjukvård. I sådant fall kan domstolen finna anledning förklara att någon annan påföljd icke finnes erforderlig. Den farlighet som

skulle vara ägnad att föranleda en samhällsreaktion kan vara tillräckligt beaktad genom det omhändertagande som skett inom den sociala vårdförmen.

Mot tanken att tillerkänna domstol en befogenhet att av billighetshänsyn fria en tilltalad från påföljd för en gärning som i lagen är belagd med straff har, när den framförts i doktrinen eller eljest i den kriminalpolitiska diskussionen,¹ riktats vissa invändningar. Man har menat att, om en intresseavvägning skulle få ske, den borde företagas av åklagaren innan saken kommer inför domstolen, ty domaren, har man sagt, måste i sin verksamhet vara bunden av lagen. I domsalen finge endast rättsliga hänsyn råda; vid dess tröskel måste opportuniteten stanna. Mot denna åsikt, vilken ytterst hämtar sin grund från den från upplysningstidevarvet stammande tanken att domaren endast har att på ett mekaniskt sätt tillämpa lagen, bör framhållas, att domstolen redan enligt gällande rätt som frukt av en långvarig utveckling har vidsträckta befogenheter att lämpa samhällsreaktionen mot brottet efter ändamålsenlighetens krav.

De som på senare tid har avvisat vad som ibland har kallats den judiciella nåden, »perdono giudiziale», har vidare ofta hänvisat till att, därest domstolen någon gång funne straff ej motiverat, möjlighet stode öppen att använda villkorlig dom utan ett utsatt straff och utan övervakning. I sista hand finge man falla tillbaka på det vanliga nådeinstitutet (den administrativa nåden). Det är uppenbart, att om saken av åklagaren dragits inför domstolen, den reella skillnaden mellan en villkorlig dom av nyss angivet slag och en dom som innebär en förklaring att den åtalade gärningen ej föranleder påföljd icke förefaller så betydande, om man blott ser till det faktiska resultatet. Men principiellt och psykologiskt är det dock en avsevärd skillnad mellan en dom som uttalar, att handlingen är straffvärd, och en dom, som åtminstone regelmässigt innebär att rätten funnit gärningen icke straffvärd. I fråga om gärningar belagda med mycket höga straff, t. ex. avsiktligt dödande, lämpar sig för övrigt icke villkorlig dom. Har man infört den relativa åtalsplikten,² synes konsekvensen kräva att man icke betager domstolen rätten att, därest åtal skulle ha kommit till stånd i ett fall då domstolen anser att gärningen ej bör föranleda påföljd, låta domen utmynna i en förklaring av denna innebörd. Sådana fall kan uppstå, icke bara därför att domstolen bedömer saken annorlunda än åklagarmyndigheten utan också därför att det icke kan skapas någon garanti för att underåklagaren eller den misstänkte verkligen underställer högre åklagare varje sådant fall där eftergift bör ifrågakomma. Det kan naturligtvis också inträffa att vid huvudförhandlingen omständigheter framkommer som ställer saken i en för gärningsmannen fördelaktigare dager än den vid prövningen av åtalsfrågan hade. Att man tillerkänner domstolen befogenhet att eftergiva påföljd kan ha betydelse även för sådana fall, där åklagarmyndigheten väl har funnit skäl tala för

¹ Jfr *Heuman*, Eftergift av åtal och domstols rätt att eftergiva påföljd för brott, SvJT 1948, s. 338—340.

² Se härom nedan s. 25 f.

eftergift, men har ansett sig icke böra meddela föreskrift därom med hänsyn till att målsägandens skadeståndskrav funnits böra bli prövade i rättegång. I sådana fall bör rätten, samtidigt som den utdömer skadestånd, kunna förklara att handlingen icke skall medföra någon ansvarspåföljd, liksom målsäganden är oförhindrad att föra talan om skadestånd även om domstol efter åtal av åklagaren har eftergivit straff. Domstols rätt att eftergiva påföljd har också betydelse för fall i vilka allenast målsägande för ansvarstalan.

På något håll har framförts farhåga för att beslut av domstol att helt eftergiva påföljd för brott skulle kunna medföra prestigeförlust för åklagare som icke har begagnat sin möjlighet att eftergiva åtalet. Redan av vad nyss anförts om de olika förutsättningar under vilka åklagaren och domaren kan hava att pröva den på dem ankommande frågan torde framgå att nämnda farhåga ej kan få vara avgörande. Härtill kommer ytterligare att prövningen, huruvida en straffbelagd gärning skall medföra ansvarspåföljd eller icke, i många fall är av den delikata natur att den icke i sista hand bör ankomma på åklagaren utan av denne bör hänskjutas till rätten. Liksom inom en domstol olika meningar kan yppas härom, kan tydligen också åklagaren och domaren ha olika uppfattning i en sådan fråga utan att detta på något sätt kan läggas åklagaren till last. Att fall av felbedömning från åklagarens sida bör kunna rättas till av domstolen synes vara uppenbart. Domstol bör sålunda kunna eftergiva påföljd exempelvis i fall som avses i SL 22 kap. 10 §, om den finner att åtalet med riktig tillämpning av lagrummet icke hade bort väckas.

De fall i vilka domstol enligt de föreslagna bestämmelserna äger efterge påföljd för begånget brott är tydligen att skilja från sådana fall då enligt lag strafffrihet för viss eljest kriminaliserad gärning är stadgad. För gärning som ej kan föranleda ansvarspåföljd skall åtal ej väckas, såframt icke på grund av frågans tveksamhet — t. ex. i vissa nödvärnsfall eller vissa fall då fråga är om tillämpning av SL 5 kap. 5 § — avgörandet lämpligen bör ligga hos domstol. Finner denna strafffrihet föreligga, frikännes den tilltalade (vid tillämpning av SL 5 kap. 5 § brukar detta ske i form av straffri-förklaring); efterger domstolen ansvarspåföljden, bortfaller denna trots att ett brott föreligger.

Till frågan om åtalseftergift återkommer beredningen i det följande.

5 kap. 4 § andra stycket.

Utöver de allmänna straffnedsättningsregler i gällande strafflag för vilka redogörelse har lämnats i det föregående och till vilka motsvarigheter allmänt finnes i främmande lagstiftning, brukar i utländska strafflagar upptagas ett flertal bestämmelser om särskilda situationer i vilka domstolarna äger nedsätta straffet under den för det särskilda brottet stadgade straffskalans minimum resp. helt fria från straff. I det framlagda förslagets 4 § andra stycket har ett antal dylika fall angivits såsom omständigheter som bör särskilt beaktas vid domstolens prövning enligt paragrafens första stycke.

Den av strafflagberedningen följda tekniken innebär att de uppräknade fallen utgör vägledande exempel, vilka icke binder domstolen vare sig i ena eller andra riktningen. Strafflagskommissionen upptog i sitt förslag till strafflag allmänna delen (1923), 9 kap. 6 §, ett stadgande, att om den som begått brott medan tid var av fri vilja gjort vad i hans makt stått för att avvärja skadlig verkan av brottet och han icke föränletts därtill av vetenskap om att gärningen var upptäckt, straffet efter omständigheterna kunde nedsättas under vad i allmänhet bort följa å gärningen eller, om denna skett av oaktsamhet, helt bortfalla. Andra i beredningens förslag angivna exempel på straffnedsättnings- resp. straffrihetsfall behandlades av strafflagskommissionen såsom förmildrande omständigheter (9 kap. 7 §). Härjämte upptog kommissionen i 9 kap. 8 § en bestämmelse, att domstolen i vissa fall, som i lagen funnes särskilt utsatta, skulle äga fria från straff, där omständigheterna vore synnerligen mildrande. Förslag om dessa fall blev aldrig av kommissionen utarbetat.

För de i andra nordiska strafflagar förekommande bestämmelserna i ämnet lämnas redogörelse under de olika punkterna här nedan. Där återgives även reglerna i 1938 års schweiziska strafflag. Enstaka exempel är även hämtade från andra främmande lagar eller lagförslag.

Enligt engelsk rätt har vissa domstolar hittills i särskilda fall, sedan någon funnits övertygad om brott, ägt avskriva målet med eller utan sakerförklaring. Sådan s. k. dismissal har förekommit i icke ringa utsträckning och använts särskilt beträffande unga lagöverträdare och personer som utan att visa kriminella böjelser begått mindre förseelser. Målet har sedermera, om den tilltalades uppförande givit anledning därtill, kunnat återupptagas, varför dismissal stundom betraktats såsom ett slags villkorlig dom. I år (1948) har det engelska parlamentet antagit ett lagförslag (Criminal Justice Bill), enligt vilket rätten att utan sakerförklaring avskriva målet har avskaffats men varje brottmålsdomstol tillerkänts rätt att i vissa fall efter sakerförklaring fria från påföljd. Ett förfaringsätt liknande det hittills i England förekommande har i betydande omfattning tillämpats i Amerikas Förenta Stater; domstolen säges där i dessa fall »file the case». Den anglosachsiska rätten innehåller inga bestämmelser om straffnedsättning liknande de av strafflagberedningen nu föreslagna, vilket torde sammanhånga med att straffskalorna i regel icke innehåller särskilda minima.

Fransk rätt innehåller allenast vissa bestämmelser om verkan av förmildrande omständigheter. Enligt tysk rätt kan efter år 1924 domstolarna i vissa fall med åklagarens medgivande eftergiva påföljd för brott.

1. En första grupp av straffnedsättnings- eller straffrihetsfall, redan antydd i det föregående och av beredningen upptagen i 4 § andra stycket punkt 1, utmärkes därav att *osedvanligt ringa skada eller fara har följt av den brottsliga gärningen*. Ordet osedvanligt avser att utmärka att skadan eller faran är synnerligen ringa i förhållande till det kriminaliserade normalfallet.

Att skadan eller faran är ringa i ett fall då strafflagen kriminaliserat en gärning som allenast medför ringa skada eller fara utgör tydligen ensamt för sig icke något skäl till straffnedsättning. Enligt den tyska straffprocesslagen (§ 153) kan domaren med åklagarens samtycke eftergiva viss påföljd (böter och fängelse), om gärningsmannens skuld är ringa och skadan av gärningen obetydlig. Den italienska strafflagen (codice Rocco, art. 62) anger i den allmänna delen såvitt avser förmögenhetsbrotten särskilt såsom förmildrande omständighet, att skadan av brottet är särskilt ringa. Strafflagskommissionen upptog i 9 kap. 7 § 9 p. såsom förmildrande omständighet att osedvanligt ringa skada eller fara följt av brottet.

2. En andra grupp av fall, upptagen under punkt 2 i förslaget, har med fallet under punkt 3 det gemensamt, att gärningsmannen antages hava icke helt insett gärningens karaktär av brott. I punkt 2 förutsättes att den brottsliga gärningen *står i samband med gärningsmannens ungdom eller bristande insikt, erfarenhet eller omdöme*.

Besläktade med detta fall är de förut omnämnda, i SL 5 kap. 2 och 6 §§ reglerade straffnedsättningsfallen (ålder mellan 15 och 18 år samt själslig abnormitet), liksom ock det i SL 3 kap. 5 § i dess nya lydelse berörda fallet att någon förmått att medverka vid brotts begående genom missbruk av hans ungdom, oförstånd eller beroende ställning. Genom hänvisningen till gärningsmannens ungdom i punkt 2 sker en önskvärd uppmjukning av den skarpa övre åldersgränsen i 2 §, vilken med hänsyn till den olika utvecklingsgraden hos olika individer ej kan anses helt rationell. Nämnas må att Sovjetunionens kriminallag (art. 48) såsom förmildrande omständighet upptager att gärningsmannen handlat av okunnighet eller bristande insikt. Strafflagskommissionen upptog i 9 kap. 7 § p. 1 såsom förmildrande omständighet att gärningsmannen vid brottets begående ännu icke fyllt 21 år. Icke heller denna åldersgräns, vilken är präglad av en viss godtycklighet, har beredningen velat fastlåsa för bestämmelsens tillämplighet.

Understundom kan det tänkas att en tilltalads insikt, erfarenhet och omdöme är tillräckliga för att beträffande visst brott — t. ex. misshandel under ett slagsmål — motivera en ansvarspåföljd (t. ex. villkorlig dom med föreskrifter), medan samme person tilltalad exempelvis för mened på grund av sin bristande utveckling bör anses icke hava ägt tillräcklig insikt om gärningens innebörd för att skäligen bli föremål för en straffrättslig reaktion (det var olämpligt att han blev hörd på ed).

3. I punkt 3 upptages det fall att gärningsmannen *har handlat i okunnighet om att gärningen var belagd med straff*.

Under senare tid har antalet kriminaliserade handlingsformer starkt ökats. Det har berott dels på att samhällsutvecklingen skapat nya intressen, som man har ansett sig icke kunna skydda på annat sätt än genom det beprövade universalmedlet straffhot, och dels på att nya metoder att angripa de skyddade intressena har kommit till användning. Nämnade förhållanden har medfört, att handlingsformer blivit kriminaliserade, vilka så att säga icke i sig själva för menige man presenterar sig som straffvärda eller ens som sam-

hällsskadliga. Inom kris-, skatte- och rusdryckslagstiftningen kan man finna exempel härpå. Tillströmningen av utläningar aktualiserar den situationen att en utläning kan begå en här straffbar handling som i hans eget land är rättssenlig. En rigorös tillämpning av lagens bud i dessa fall strider ibland mot billigheten. Det bör också erinras om att det kan förekomma, särskilt under krisförhållanden, att en straffbestämmelses innebörd lämnar rum för tvekan eller att en författning trätt i kraft, innan den hunnit bli känd. Att en rättsvillfarelse i dylika och andra undantagsfall betraktas såsom ursäktlig lärar icke undergräva den allmänpreventiva verkan som straffbestämmelsen kan utöva.

Det har ifrågasatts att i lagtexten skulle införas, att gärningsmannens okunnighet om att gärningen var belagd med straff har varit ursäktlig. Inom beredningen har olika meningar uttalats om lämpligheten härav. Det har gjorts gällande att ett krav på ursäktlighet skulle innebära att straffnedsättning kunde ifrågakomma endast när okunnigheten över huvud icke har varit klandervärd och sålunda icke ens i någon mån oaktsam. Ett så strängt krav synes icke böra uppställas vid denna straffnedsättningsgrund mer än vid övriga. Grundtanken i hela paragrafen är nämligen att en förseelse av särskilda kriminalpolitiska skäl kan böra medföra nedsatt straff eller, i undantagsfall, helt undgå påföljd, trots att den även för ett bedömande enligt vanlig moraluppfattning innebär att dess föröware har förgått sig. Möjligt är emellertid att ett krav på ursäktlighet hos okunnigheten endast skulle komma att uppfattas som ett uttryck för att gärningsmannens rättsvillfarelse skall vara sådan att den förtjänar avseende vid rättens ställningstagande till frågan om påföljd för brottet. Då denna fråga bäst avgöres med ledning av bestämmelserna i första stycket, har beredningen stannat för att icke i lagtexten införa ordet ursäktlig.

Ett exempel på rättsvillfarelse som icke bör föranleda tillämpning av 4 § föreligger, om gärningsmannen visserligen handlade i okunnighet om att gärningen var belagd med straff, t. ex. enligt gällande ransoneringsbestämmelser, men fullt medvetet har underlåtit att taga kännedom härom. I sådant fall kräver tydligen både individual- och allmänpreventiva hänsyn att ansvarspåföljd i vanlig ordning bestämmas.

Danska strafflagen (§ 84) stadgar att straff kan nedsättas eller i vissa fall bortfalla, när gärningsmannen handlat i ursäktlig okunnighet om eller ursäktligt missförstånd av rättsregler som förbjuder eller påbjuder ett visst handlingssätt. Norska strafflagen (§ 57) medger straffnedsättning eller strafffrihet för den som vid handlingens företagande befann sig i villfarelse med hänsyn till dess rättsstridiga beskaffenhet. Enligt schweiziska strafflagen (art. 20) kan domaren efter sitt fria skön mildra eller helt fria från straff, när gärningsmannen har haft tillräckliga skäl antaga att han var berättigad att utföra gärningen. Enligt Ferris Progetto preliminare (art. 19:2) föranleder en brottslig gärning — dock med undantag av de allra svåraste brotten — icke påföljd, om den har begåtts i ursäktlig okunnighet om att

den var förbjuden i strafflagen. Strafflagskommissionen upptog i 3 kap. 1 § andra stycket ett stadgande, att om någon uppsåtligen begått gärning för vilken straff är utsatt i strafflagen och han ej visste att den var belagd med straff, han ändå skall straffas för uppsåtligt brott. Härjämte upptog kommissionen i 3 kap. 2 § andra stycket en bestämmelse om verkningarna av att gärningsmannen vid handlingens begående var »oviss om förefintligheten av rättighet, som kränkes genom gärningen, eller huruvida eljest de omständigheter förelågo, som enligt lag utmärka brottet». Vid sådan ovisshet skulle uppsåtligt brott anses föreligga endast där det efter omständigheterna måste antagas, att gärningsmannen icke av visshet om rätta förhållandet skulle låtit avhålla sig från gärningen.¹

4. En grupp exempel utgöres av fall då gärningsmannen handlat under vissa speciella psykologiska förutsättningar: brottet kan exempelvis ha *för-anletts av annans grovt kränkande beteende* (punkt 4). Beredningen har nöjt sig med att upptaga detta fall, ehuru tydligen även andra exempel hade kunnat anföras på synnerligen pressande förhållanden som förtjänar beaktande såsom straffnedsättnings- eller strafffrihetsgrunder. En viss tvekan har inom beredningen rått huruvida exemplet borde begränsas till det fall, att brottet begåtts i hastigt mod. Då härigenom skulle kunna uteslutas något undantagsfall i vilket, ehuru hastigt mod icke kunde anses ha förelegat, straffnedsättning eller strafffrihet vore väl motiverad, har beredningen, som funnit den riktiga begränsningen av punktens tillämpning bäst framgå av paragrafens första stycke, stannat för den formulering den föreslagna lagtexten innehåller.

Enligt dansk rätt (Str. L § 84) kan straff nedsättas eller i vissa fall bortfalla när gärningen utförts i en av den skadade genom rättsstridigt angrepp eller grov förnärmelse framkallad upprörd sinnesstämning. Enligt § 85 första stycket kan straffet nedsättas och i vissa fall bortfalla, om en straffbar handling begåtts under inflytande av stark sinnesrörelse, annan övergående sjäslig obalans eller andra särskilda omständigheter, som i så betydande grad förringar den straffvärdhet varom handlingar av ifrågavarande art regelmässigt vittnar, att en tillämpning av det föreskrivna straffet skulle verka oproportionerligt hårt. Enligt norska strafflagen (§ 56) kan straff nedsättas, när handlingen företagits i berättigad harm. Enligt schweiziska strafflagen (art. 64) kan straffet mildras, när gärningsmannen handlat av aktningsvärda bevekelsegrunder eller i svårt trångmål, eller om han givit efter för vrede eller stor smärta föranledd av att han med fog blivit uppretad eller blivit kränkt. Ferris utkast (art. 22) betecknar såsom omständigheter vilka ut-

¹ Av strafflagskommissionens ledamöter reserverade sig hovrättsrådet Gustav Olin mot kommissionens förslag i denna del. Denne upptog i motsats till kommissionen i 3 kap. 1 § andra stycket ett stadgande enligt vilket bristande insikt om gärningens rättsstridighet föranleder att gärningen icke är att anse såsom uppsåtligt brott samt i 3 kap. 2 § andra stycket ett stadgande rörande verkan av ovisshet om gärningens rättsstridighet. Enligt sistnämnda stadgande skulle uppsåtligt brott anses föreligga endast där det måste antagas, att gärningsmannen icke av visshet om gärningens rättsstridighet skulle ha låtit avhålla sig från densamma.

visar en ringare farlighet hos förbrytaren: handlande av ursäktliga bevekelsegrunder eller i offentligt intresse samt handlande i ett tillstånd av ursäktlig lidelse eller av upprördhet genom häftig smärta eller fruktan eller i vrede som framkallats genom annans rättsstridiga beteende. Italienska strafflagen (art. 62) betecknar såsom förmildrande omständighet att någon handlat av bevekelsegrunder av särskilt moraliskt eller socialt värde eller under inflytande av vrede, som framkallats av annans rättsstridiga handlingssätt. Sovjetunionens kriminallag (art. 48) hänför till mildrande omständigheter, att gärningen varken begåtts av egennyttiga motiv eller av andra dåliga bevekelsegrunder, eller att den begåtts under inflytande av häftig sinnesrörelse. Strafflagskommissionen upptog i 9 kap. 7 § under punkt 3 såsom förmildrande omständighet, att gärningsmannen drivits till brottet av svårighet att nödtorftigen försörja sig och de sina och under punkt 6 att gärningsmannen utan egen skuld blivit av den mot vilken brottet begicks till vrede retad och i sådant vredesmod förövat brottet.

Skälen till att i förslaget icke såsom särskilt straffnedsättningsskäl har upptagits att gärningsmannen handlat av hedervärda bevekelsegrunder angives nedan efter punkt 7.

Besläktade med den nu berörda gruppen av straffnedsättnings- eller strafffrihetsfall är några av de förut omnämnda, i svensk rätt reglerade, nämligen nödvärnsexcess och överskridande av det i 5 kap. 10 § första stycket medgivna måttet av våld. Att på detta sätt vissa brottsituationer kan falla såväl under 4 § som under 9 och 10 §§ i 5 kap. SL medför ingen olägenhet. Sistnämnda båda lagrum innebär i förhållande till 4 § allenast att straffnedsättning uttryckligen garanterats gärningsmannen under de i nämnda paragrafer angivna särskilda förutsättningar. Att även i dessa straffnedsättningsfall strafffrihetsbestämmelsen i 4 § första stycket andra punkten äger tillämpning har beredningen ej funnit behöva särskilt angivas.

5. Gemensamt för de föregående fyra grupperna av fall är att de angivna förutsättningarna föreligger vid brottets begående. En femte grupp, angiven i förslagets punkt 5, omfattar de fall som i teorin brukar sammanfattas under uttrycket »i handling bevisad ånger»; gärningsmannen har, sedan brottet begåtts, *frivilligt sökt förebygga eller gottgöra gärningens skadliga verkningar*. Ett sådant beteende av lagöverträdaren efter brottet kan utgöra belägg för att gärningsmannens farlighet trots brottets objektiva svårhet är ringa. En tjuv ångrar sig omedelbart efter tillgreppet men blir upptäckt när han är på väg att återställa det stulna. Det förtjänar också påpekas att s. k. tillbakaträdande från försök enligt SL 3 kap. 13 § (3 kap. 3 § i strafflagens från den 1 januari 1949 gällande lydelse) medför full strafffrihet och att utformningen av många brottsbeskrivningar i nyare strafflagstext är sådan att gärningar, som — i likhet med försök till brott — allenast innebär framkallande av fara för viss skadlig verkan, behandlas såsom fullbordade brott. I sistnämnda fall är nämnda regel om strafffrihet för tillbakaträdande alltså ej tillämplig och fullt straff för brottet måste inträda, trots gärningsmannens senare skadeförebyggande åtgöranden. Lagstiftaren har också i speciella fall

— SL 12 kap. 11 §, 13 kap. 14 § och 19 kap. 10 § enligt dessa lagrumms lydelse från den 1 januari 1949 — beaktat denna oegentlighet och statuerat straffminskning eller strafffrihet i fall av »tillbakaträdande» från fullbordat brott. Blir beredningens förslag upphöjt till lag, förfaller behovet av dessa specialregleringar, och lagrummen synes därför lämpligen böra upphävas. De oväsentliga avvikelser lagrummen innehåller i förhållande till beredningens förslag genom bestämmelserna om strafffrihet i vissa fall, sistnämnda lagrum jämväl genom uppställandet för visst fall av en särskild straffskala, synes vid frågans generella reglering icke böra bibehållas. Beredningen har i ingressen till sitt lagförslag föreslagit lagrummens upphävande. Ordet »frivilligt» i beredningens förslag har tagits i samma betydelse som det har i SL 3 kap. 3 § i dess nya lydelse och övriga nämnda lagrum. Ordet »gottgöra» innebär icke allenast att ersätta den timade skadan utan även t. ex. att återställa stulet gods eller eljest undanröja verkningarna av brottet. Närstående det här upptagna fallet att gärningsmannen har sökt förebygga brottets skadliga verkningar är att han har sökt förebygga brottets fullbordan men misslyckats häri, i vilket fall SL 3 kap. 3 § i dess nya lydelse icke är tillämplig men straffnedsättning eller strafffrihet tydligen jämväl skall kunna ifrågakomma.

Enligt danska strafflagen (§ 84: 6—9) kan straffet nedsättas, a) när gärningsmannen, sedan den straffbara handlingen fullbordats, frivilligt avvärjt den av handlingen förorsakade faran, b) när gärningsmannen, sedan den straffbara handlingen fullbordats, fullt ut har gottgjort den av gärningen vållade skadan, c) när han i övrigt frivilligt sökt förebygga handlingens fullbordan eller gottgöra den av gärningen vållade skadan, d) när han frivilligt angivit sig själv och avlagt fullständig bekännelse. I fallet under a) kan straffet under i övrigt förmildrande omständigheter bortfalla. Enligt schweiziska strafflagen (art. 22) kan straffet nedsättas om gärningsmannen av egen drift bidragit till att verkan av gärningen ej inträtt eller ock förhindrat dess inträde; likaså (art. 64) när gärningsmannen visar uppriktig ånger och särskilt ersatt skadan i de fall detta rimligen kunnat fordras av honom. Ferris utkast (art. 22) betecknar såsom omständigheter vilka utvisar en ringare farlighet hos förbrytaren: att gärningsmannen efter brottets begående spontant och omedelbart vidtagit åtgärder för att minska dess verkningar eller för att, om än blott partiellt, gottgöra skadan genom uppoffring av egna ekonomiska resurser, eller att han på grund av ånger erkänt brottet innan det ännu upptäckts eller innan han förhört av domaren, eller att han på grund av ånger angivit sig själv omedelbart efter brottet. Den italienska strafflagen (art. 62) upptager såsom förmildrande omständighet att gärningsmannen före åtalet fullständigt gottgjort skadan av brottet eller frivilligt vidtagit verksamma åtgärder för att undanröja eller minska skadan eller faran av detta. Strafflagskommissionen upptog i 9 kap. 7 § p. 7 såsom förmildrande omständighet, att gärningsmannen efter brottets begående ådagalagt ånger, särskilt genom beredvillighet att gottgöra skada som brottet förorsakat eller genom fri och öppen bekännelse.

Varför beredningen icke såsom särskilt straffnedsättningsskäl upptagit att gärningsmannen angivit sig själv eller avlagt fullständig bekännelse, beröres här nedan efter punkt 7.

6. Under punkt 6 i förslaget har sammanförts några fall, i vilka särskilt humanitära hänsyn talar för straffnedsättning eller snarare frihet från varje påföljd: *om gärningsmannen har uppnått hög ålder eller lider av svår sjukdom eller om han har blivit illa skadad i samband med brottet*. Till denna grupp hör även det fall att gärningsmannen efter brottets begående har blivit sinnessjuk. Om en person vid hög ålder begår en förstagångsförbrytelse, kan detta vara utslag av en begynnande senilitet, även om denna icke är tillräckligt framträdande för att SL 5 kap. 5 eller 6 § skall kunna vinna tillämpning. Även om så icke skulle vara fallet kan det i vissa fall vara en fullt försvarlig akt av humanitet att icke döma en person som har uppnått hög ålder till frihetsstraff. En ansvarspåföljd kan i hithörande fall ofta sakna individual- eller allmänpreventiv betydelse.

Strafflagskommissionen upptog i 9 kap. 7 § 1 p. såsom förmildrande omständighet att gärningsmannen vid brottets begående hunnit hög ålderdom.

7. Om när åtalet anhängiggjordes *den tid efter vilken åtalsrätten är preskriberad snart går till ända*, har behovet av en straffrättslig reaktion mot gärningsmannen vanligen i hög grad förtunnats, särskilt om han under melantiden har förhållit sig ostraffligt. Som alltid då det gäller stela ålders- eller tidsgränser såsom avgörande för frågan om ansvarspåföljd, kan obilliga resultat lätt uppstå, vilka bör kunna mildras genom regler av den typ beredningen här, liksom i punkt 2, har föreslagit. Både det individual- och allmänpreventiva skälet för brotts beivrande avtager i styrka under tidens lopp för att slutligen helt bortfalla.

Enligt danska strafflagen (§ 93 stk 3) avgör justitieministern om åtal skall äga rum, om preskription ännu icke inträtt men tio år förflutit från brottets begående. I norska straffprocesslagen (§ 85) anföres såsom exempel på att åtal kan underlätas det fall då särdeles lång tid förflutit från brottets begående. Båda dessa lagar berör endast åtalsfrågan, men enligt schweiziska strafflagen (art. 64) kan domaren mildra straffet när relativt lång tid förflutit från gärningens begående och gärningsmannen under denna tid förhållit sig väl. Strafflagskommissionen upptog i 9 kap. 7 § p. 8 såsom förmildrande omständighet, att den i varje fall stadgade tid för åtalspreskription snart är tilländalupen och gärningsmannen därunder förhållit sig oklanderligt.

Under punkterna 1—7 i förslaget har upptagits de praktiskt viktigaste fallen, då straffnedsättning eller strafffrihet kan ifrågakomma. Exempelen kan lätt utökas och i utländsk lagstiftning omnämnas ytterligare ett antal fall. Bland dessa förekommer vissa straffnedsättnings- eller strafffrihetsgrunder som beredningen övervägt att upptaga bland de föregående punkterna men uteslutit då de blott mera undantagsvis kan leda till straffnedsättning eller strafffrihet eller icke är av den praktiska vikt att de särskilt

behöver omnämnas bland de typiska fallen. Dit hör exempelvis de fall, då någon *överskridit gränserna* för de inledningsvis nämnda, i lag i allmänhet icke reglerade befogenheterna att vid nödsituationer eller andra s. k. intressekollisioner företaga eljest straffbara intrång i enskilda eller allmänna intressen. Att här — liksom vid de lagreglerade fallen av nödvärnsexcess etc. (SL 5 kap. 9 och 10 §§) — en straffnedsättning och, i särskilt ursäktliga fall, strafffrihet bör ifrågakomma synes välmotiverat. Den föreslagna 4 § första stycket är tillämplig på sådana undantagsfall utan att de särskilt omnämnas i andra stycket av samma paragraf.

I främmande lagstiftning åberopas stundom, såsom under punkt 4 redan nämnts, att gärningsmannen har *handlat av hedervärda bevekelsegrunder*, vilket även kan uttryckas så, att bevekelsegrunderna ej kan anses klandervärda. En i lagen särskilt utsatt straffnedsättningsgrund av detta innehåll skulle kunna erhålla alltför omfattande innebörd och komma att i strid mot lagens syfte åberopas i fall då lagstiftaren trots motivens aktningssvärdhet genom straffsanktionen har velat förhindra dylika gärningar, t. ex. åsiktsförbrytelser och politiska brott. För fall, där bevekelsegrunden har varit i full samklang med rådande etiska värderingar och förutsättningarna för straffnedsättning eller strafffrihet enligt 4 § första stycket är för handen, behövs icke någon specialbestämmelse.

Det har ifrågasatts att efter mönster från främmande rätt stadga straffnedsättningsmöjlighet i det fall då någon *frivilligt anger sig själv och avlägger full bekännelse*. I flertalet fall torde emellertid ett dylikt beteende ej utgöra någon grund för straffnedsättning under straffskalans minimum. I undantagsfall kan dock gärningsmannens angivelse av sig själv vara uttryck för en verklig ånger och göras helt av egen drift och kan då enligt det allmänna stadgandet i 4 § första stycket få betydelse som straffnedsättnings- eller strafffrihetsgrund, såframt gärningsmannens farlighet trots brottets beskaffenhet måste anses ringa.

Bland andra, i främmande strafflagar upptagna straffnedsättningsfall, som saknar uttrycklig motsvarighet i förslaget, kan nämnas massuggestion av en upprörd människomängd (Ferris utkast art. 22: 6, italienska strafflagen art. 62: 3). En vanlig straffminskningsgrund i främmande strafflagar — t. ex. i de danska (§ 84), norska (§ 58) och schweiziska (art. 64) — är att någon handlat under intryck av svår hotelse eller därtill förmådd av en person som han är skyldig lydnad eller av vilken han är beroende. Detta fall behandlas i SL 3 kap. 5 § i dess nya lydelse. Dylika fall kan bedömas även enligt den föreslagna 4 §.

Uppräkningen i 4 § andra stycket av vissa straffnedsättnings- eller strafffrihetsfall innebär såsom redan anmärkts icke en anvisning för domstolen att, när ett där angivet fall föreligger, underskrida straffskalans minimum eller helt eftergiva påföljd för brottet. Tyngdpunkten ligger på de allmänna förutsättningarna för denna befogenhet som regleras i första stycket. Dettas innebörd är att ansvarspåföljden för ett brott icke bör sättas högre än som är påkallat av påföljdens individual- och allmänpreventiva syfte.

Samtliga de i andra stycket anförda exemplen på *straffnedsättningsfall* är av den naturen att de i allmänhet tillika utgör förmildrande omständigheter vid domstolarnas vanliga straffmätning. I de straffnedsättningsfall som särskilt regleras i SL 3 kap. 5 § i dess nya lydelse och 5 kap. 2 och 9 §§ framgår detta av lagrummens avfattning: må straffet nedsättas under vad eljest bort följa å gärningen (eller: under vad i allmänhet å gärningen följa bort). Den år 1945 tillkomna bestämmelsen i 5 kap. 6 § om straffnedsättning vid själslig abnormitet eller tillfällig rubbning av själsverksamheten innehåller däremot allenast bestämmelse om straffnedsättning under det lägsta straff som för gärningen är stadgat. Då beredningen icke haft till uppgift att i detta sammanhang överväga några allmänna straffmätningsgrunder, har beredningen funnit ändamålsenligast att begränsa sitt förslag till frågan om straffets nedsättning under straffskalans minimum.

Detta innebär möjlighet antingen att underskrida en i straffbestämmelsen intagen minimigräns för viss straffart, t. ex. straffarbete i ett år eller 50 kronors böter, eller att övergå till lägre straffart: till böter i stället för fängelse, till fängelse eller böter i stället för straffarbete, till suspension i stället för avsättning av ämbetsman, till disciplinstraff i stället för vanligt straff för krigsman o. s. v. Med tillämpning av det föreslagna stadgandet, antingen direkt eller analogiskt, bör domstol även äga nedsätta den särskilda ansvarspåföljd som i form av förverkande eller därmed besläktade ingrepp i den brottsliges förmögenhet enligt strafflagen eller annan författning kan ådömas den som begått viss brottslig gärning.

I utländsk lagstiftning förekommer det understundom att beträffande grövre brott med höga straffminima i straffnedsättningsbestämmelsen utsettes ett nytt minimum. Sålunda har schweiziska strafflagen uppdelat straffnedsättningsfallen i två grupper, sådana i vilka domaren äger mildra straffet (*atténuer la peine*, art. 65) och sådana i vilka han äger mildra det efter sitt fria skön (*atténuer librement la peine*, art. 66). I förra fallet är han allt efter brottets grovhet bunden vid vissa subsidiära straffskalor. Beredningen har icke funnit behövt att för domstolens fria prövningsrätt uppställa en dylik begränsning, vilken måste bli mer eller mindre godtycklig. En begränsning av straffnedsättningsmöjligheten förefaller så mycket olämpligare som, när tillräckliga skäl därtill föreligger, även vid allvarligare brottstyper bör kunna ifrågakomma att helt fria från ansvarspåföljd.

Behovet av möjlighet till *helt fritagande från ansvarspåföljd* är olika starkt i de olika fall som finns upptagna i 4 § andra stycket i förslaget. I fallen 6 och 7 torde frågan om helt eftergivande av ansvarspåföljd oftare bli aktuell än frågan om en straffnedsättning. I de övriga fallen lär straffnedsättning oftare ifrågakomma än strafffrihet. Något vanligt torde ingendera delen komma att bli, särskilt efter införandet av den rätt till åtals- eftergift som beredningen föreslår i 5 kap. 25 §. I vissa straffnedsättningsbestämmelser i främmande länders strafflagar, t. ex. i den danska strafflagen (§ 84), har särskilt angivits i vilka fall domstolen äger befogenhet

att medgiva strafffrihet. Någon dylik uppdelning av olika straffnedsättningsfall i den svenska strafflagen finner beredningen icke erforderlig med hänsyn till de allmänna villkoren i paragrafens första stycke för dess tillämpning.

II. Om eftergift av åtal.

Sedan mitten av 1800-talet har två teorier stått emot varandra rörande åklagarens skyldighet att åtala brott som ligger under allmänt åtal.¹ Enligt den ena teorien har åklagaren endast att taga ställning till två faktorer: huruvida den gärning som hänskjutits till hans bedömande enligt gällande lag utgör ett brott och, därest så finnes vara fallet, huruvida bevisningen är tillräcklig för att åstadkomma en fällande dom. Föreligger dessa båda förutsättningar, anses åklagaren ha en ovillkorlig skyldighet att åtala. Enligt den andra teorien har åklagaren, även om bevisningen är tillräcklig, att verkställa en prövning huruvida åtalet är lämpligt ur allmän synpunkt. Finner han att de allmänna intressen av olika slag, som talar mot ett åtal, väger över de intressen som talar för lagföring, äger han besluta att åtal för brottet ej skall äga rum. Han är berättigad att eftergiva åtalet. Den förra teorien brukar man kalla *legalitetsprincipen*. Den senare teorien, som i början av 1860-talet framfördes och utvecklades av Wien-professorn, sedermera justitieministern och generalprokuratorn i Österrike, Julius Glaser, kallas med en av Glaser föreslagen benämning *opportunitetsprincipen*. Det har ofta med rätta ur vissa synpunkter riktats invändningar mot denna terminologi. I nordisk rättsterminologi användes, efter den danske kriminalisten Stephan Hurwitz, i stället uttrycken *absolut åtalsplikt* i motsats till *relativ åtalsplikt*.

Striden mellan de båda riktningarna har tidvis varit mycket hård. Vid den andra tyska juristdagen 1861 var oppositionen mot opportunitetsprincipens förespråkare sålunda mycket stark. Frågan har därefter diskuterats vid ett stort antal internationella kongresser, bland annat vid penitentiärkongressen i London 1925 och vid sammanträde med Association Internationale de Droit Pénal i Genève 1947. Här i Norden var frågan uppe vid nordiska juristmötet i Helsingfors 1925. Någon enighet i princip har man ej lyckats uppnå. Vid de kongresser, som under senare år hållits, har, där resolutioner antagits, dessa antingen utmynnat i tämligen vaga formuleringar eller ock inneburit ett principiellt förordande av legalitetsprincipen, dock att lagen borde uppställa vissa undantagsfall, s. k. legal opportunitet.

Självfallet har man haft att taga ställning till problemet vid utarbetandet och genomförandet av nyare straffprocessordningar. Spörsmålet om åtals-eftergift har nämligen, fastän frågan till sin reella innebörd är av straffrättslig natur, brukat behandlas såsom en processuell fråga. Rent allmänt kan sägas att det numera icke torde finnas någon lagstiftning som för alla fall

¹ Jfr med följande framställning Heuman, anf. arb. s. 321—329.

uppehåller den absoluta åtalsplikten. Det är sålunda vanligt att lagarna, när det gäller bagatellförseelser eller brott som är begångna av underåriga, överlåter åt åklagaren att avgöra om åtal ur allmänna synpunkter är lämpligt eller icke. Synnerligen ofta stadgas möjlighet till åtalseftergift av så kallade processekonomiska skäl (brottet sammanträffar med annat eller andra brott och det framstår med hänsyn till påföljden för dessa som onödigt att väcka åtal för alla brotten). I svensk rätt har nyligen införts möjlighet till åtalseftergift i de nu angivna fallen. Det förekommer också emellanåt, att lagarna lämnar åklagaren en sådan befogenhet vid vissa speciella brott, t. ex. vid fosterförföring, när fråga är om kvinnan själv, och vid brott begångna av den som utsatts för utpressning. Kvantitativt sett torde flertalet staters lagstiftningar vara att hänföra till denna modifierade legalitetsprincip. — Å andra sidan finns det rättssystem som principiellt accepterat den relativa åtalsplikten, där åklagarmyndigheten alltså vid alla brott har tillerkänts rätt att, med hänsynstagande till samhällssynpunkter av skilda slag, avgöra om åtal skall komma till stånd eller icke. Till denna senare kategori hör Danmark och Norge.¹

Vad först angår den *danska* rätten äger enligt 721 § i Loven den 11 april 1916 om Rettens Pleje (*Retsplejeloven*) politimesteren (i Köpenhamn politidirektören) att eftergiva eller nedlägga åtal i alla politisager. Därmed avses dels sådana förseelser vara, förutom vid återfall, icke kan följa svårare straff än böter eller hæfte, dock med vissa uppräknade undantag, dels ock en serie särskilt angivna brott mot strafflagen och specialförfattningar för vilka även fängsel ingår i straffskalan. Formellt är politimesteren skyldig att underställa den närmast överordnade åklagaren, statsadvokaten, sådana ärenden som av domstol icke skulle kunna avgöras med endast varning, men då för närvarande inga polisförseelser finnes som utsluter ett sådant förfarande saknar detta stadgande praktisk betydelse. Politimesterens beslut om eftergift av åtal är icke bindande för överåklagare, vilken under en frist av två månader efter beslutet om eftergift kan förordna om åtal. Politimesterens beslut om åtalseftergift kan icke förbindas med villkor. Dock äger han att i samband med utfärdande av stämning giva den skyldige bötesföreläggande som, om det antages och fullgöres, får samma verkan som rättens utslag (§ 931). Vid vissa lindriga förseelser mot sedligheten kan vidare varning av polisen träda i stället för straff.

Enligt 723 § Retsplejeloven må statsadvokaten, förutom i de fall där åtal icke kan väntas leda till fällande dom, underlåta eller återkalla åtal i följande fall: a) när lagstiftningen innehåller särskilt stadgande om att åtal kan bortfalla utan att justitieministerns medgivande erfordras; förutom i fråga om unga lagöverträdare, kan åtal på grund av denna bestämmelse eftergivnas på målsägandens begäran vid en rad i strafflagen angivna fall; b) när den skyldige redan utstått straff för brottet i utlandet samt vid vissa konkurrensfall, om intet eller obetydligt tillägsstraff kan tänkas inträda och lagföring ej erfordras för att vid återfall en strängare straffbestämmelse skall kunna tillämpas; c) när bemyndigande till åtalseftergift i andra fall föreligger på grund av lagstadgande eller bestämmelse av justitieministern. Med stöd härav har justitieministern den 1 december 1932 utfärdat en särskild Anordning (nr 298), som bemyndigar statsadvokaterna att vid en rad ofta förekommande brott av förhållandevis ringa grovhet underlåta åtal eller samtycka

¹ I den följande framställningen av främmande rätt samt gällande svensk rätt har endast i begränsad omfattning beaktats däri förekommande bestämmelser om åtalseftergift mot unga lagöverträdare, vilken fråga icke omfattas av föreliggande lagförslag.

till att en sak avgöres genom erläggande av visst bötesbelopp eller skadestånd till målsäganden; i vissa av fallen är det en förutsättning för eftergift att målsäganden lämnar sitt samtycke.

Utom i de nämnda fallen kan statsadvokaten icke självständigt eftergiva åtal. Om han eljest finner att åtal med hänsyn till särskilt förmildrande omständigheter kan underlätas utan skada för något offentligt intresse, skall han emellertid förelägga saken för riksadvokaten (Reisplejeloven § 723 2 stk.). Denne är *alltid* behörig att besluta om åtalseftergift men kan i tveksamma fall underställa frågan justitieministerns avgörande.

Åtalseftergift, som äger rum enligt ovannämnda bestämmelser, kan förbindas med villkor men endast under förutsättning att den skyldige *vid rätten* har avlagt ett oförbehållsamt erkännande, som bestyrkes av övriga föreliggande upplysningar. Såsom villkor för eftergift kan då uppställas att han erlägger ett av rätten godkänt bötesbelopp, att han betalar skadestånd eller att han under viss tid, högst fem år, iakttagit straffri vandel, eventuellt i förbindelse med åtagande att underkasta sig viss tillsyn eller vård eller att ej köpa eller använda alkoholhaltiga drycker. Statsadvokaten kan dock på egen hand endast uppställa erläggande av böter eller skadestånd som villkor; i övrigt måste villkoren bestämmas av riksadvokaten eller justitieministern.

Justitieministern har dessutom allmän befogenhet att förordna om nedläggande av åtal men gör sällan bruk av denna behörighet (Reisplejeloven § 712).

Om åtal nedlägges efter det domstolsbehandling börjat, skall frikännande utslag meddelas. Sker eftergift före rättegångs inledande, äger den skyldige att på begäran utfå bevis av domstolen att åtal eftergivits för förseelsen (Reisplejeloven § 728).

Sedan åtal eftergivits, kan saken i regel endast återupptagas om eftergiften varit förenad med villkor.

I fråga om den *norska* rätten återfinnes de allmänna reglerna om åtals- eftergift i 85 § i Loven den 1 juli 1887 om Rettergangsmaaden i Straffesager (*Straffeprocessloven*). Enligt nämnda lagrum får åtal eftergivas a) när lagstiftningen innehåller särskilt bemyndigande därtill (förutom bestämmelser rörande barn i åldern 14—18 år finnes sådana stadganden i lösdriverilagstiftningen och i tullagstiftningen); b) när reglerna för straffmätning vid sammanträffande av brott skulle medföra att intet eller obetydligt straff skulle tillämpas; c) eljest när det kan antagas att intet offentligt hänsyn gör åtal påkallat, särskilt när lång tid förflutit efter den straffbara gärningen eller synnerligen mildrande omständigheter föreligger.

I sistnämnda fall av åtalseftergift, som är det ojämförligt viktigaste, kan eftergiften förbindas med villkor, nämligen 1) att den skyldige icke begår ny förbrytelse eller förseelse under viss av åklagarmyndigheten bestämd tidrymd som ej må överstiga preskriptionstiden och aldrig får vara längre än två år; 2) att den skyldige inom samma tid på sätt åklagarmyndigheten bestämmer helt eller delvis ersätter målsäganden liden skada; 3) att den skyldige under nämnda tidrymd underkastar sig tillsyn av skyddsförening och, om han är arbetslös, antar av föreningen anskaffat arbete; detta villkor får i regel endast tillämpas gentemot personer under 25 år; 4) att den skyldige under nämnda tid avhåller sig från rusdrycker; han bör då avgiva skriftligt nykterhetslöfte eller ingå i nykterhetsförening; uppsikten kan anförtröas åt skyddsförening; 5) om den skyldige ej fyllt 21 år och är i behov av fostran och arbetsutbildning, att han frivilligt ingår å arbets-skola för en tid av högst tre år. Om rättegång redan inletts, kan åtal nedläggas enligt samma regler.

Organet för åtalseftergift är vid förseelser (den norska strafflagen skiljer mellan förseelser och förbrytelser) i regel polismyndigheten (politimester och statspolitichef), i vissa fall dock statsadvokat. Vid förbrytelser är statsadvokaten be-

hörig att eftergiva åtal när det rör sig om sådana brott, där lagstiftningen ger särskilt bemyndigande därtill, men skall i alla övriga, d. v. s. flertalet fall underställa frågan riksadvokatens prövning. Riksadvokaten skall vid vissa grova brott hänskjuta frågan om eftergift till regeringens avgörande. Överordnad åklagare kan inom två månader efter det han erhållit del av beslut om åtalseftergift upphäva detsamma.

Vare sig ett beslut om åtalseftergift är obetingat eller förenat med villkor är åklagaren bunden därav, såvida icke nya upplysningar ger vid handen, att den brottsliga gärningen är av väsentligt svårare art än som förutsatts vid beslutet om eftergift, eller vid eftergiften knutna föreskrifter överträdades. Däremot har målsäganden subsidiär talerätt.

Närmare bestämmelser om tillämpningen av åtalseftergift har givits i *Påtaleinstruksen* av den 14 december 1934 och i vissa av justitiedepartementet utfärdade instruktioner. Vid frågor om åtalseftergift skall tillbörlig hänsyn tagas till om åtals anställande i förhållande till brottets betydelse skulle medföra oproportionerligt stora utgifter för det allmänna.

I *finsk* rätt är sedan gammalt den absoluta åtalsplikten förhärskande. I 15 § promulgationsförordningen till 1889 års *strafflag* stadgas att allmän åklagare skall åtala brott som hör under allmänt åtal, ändå att målsäganden icke anmält det därtill, och enligt 18 § samma förordning är allmän åklagare pliktig att vid angivelsebrott på målsägandens begäran utföra åtal, om icke bevisen för angivelsen är så ringa att den ej är grundad på sannolika skäl.

Under senare år har emellertid undantag gjorts från den absoluta åtalsplikten i fråga om brott av unga lagöverträdare.

För *engelsk* rätts vidkommande kan man över huvud icke uppställa frågan huruvida absolut eller relativ åtalsplikt är gällande. Åtalsrätten tillkommer nämligen i England vilken medborgare som helst, vare sig brottet förövats mot honom eller ej, medan offentliga åklagarmyndigheter endast finns för ett fåtal särskilda fall. Den enskilde anses väcka åtal å det allmännas vägnar (*actio popularis*). Det ligger således i sakens natur att ingen åtalsplikt kan föreligga. Emellertid utföres åtal i stor utsträckning av polismän och man kan därför möjligen tala om ett slags åtalseftergift från deras sida. Sådan eftergift synes numera äga rum i relativt stor utsträckning, när en varning anses tillräcklig eller andra brottsförebyggande åtgärder vidtagits. Särskilt i fråga om unga lagöverträdare har varning av polismyndigheten (*police caution*) fått synnerligen vidsträckt tillämpning.

I *Amerikas Förenta Stater* anses den relativa åtalsplikten vara allmänt förhärskande. I delstaterna Kalifornien och Arizona föreskriver dock lagen att om polis- eller fredsdomare överlämnat målet till högre rätts prövning allmän åklagare är förpliktad att utföra åtal inom viss kortare tid.¹ I ytterligare tolv delstater fordras att om åklagaren efter fullbordad förundersökning anser åtal böra eftergivas han skriftligen skall underrätta domstolen om sitt beslut och för domstolen redogöra för de faktiska och rättsliga grunderna för detta. Domstolen kan efter att ha tagit del av dessa uppgifter samt bevismaterialet i målet fordra att åtal fullföljes.

I övriga delstater har allmänne åklagaren full eller i det närmaste full handlingsfrihet. Det är att märka att allmän åklagare understundom icke äger anhängiggöra åtal förrän han förelagt anklagelseakten till granskning av en »grand jury». I de flesta delstaterna kan han emellertid numera med den tilltalades samtycke anhängiggöra åtal utan medgivande av denna.

I *fransk* rätt ansågs åklagarmyndigheten tidigare ha absolut åtalsplikt, men i teori och praxis har numera fastslagits att principen om relativ åtalsplikt är gällande. Åklagaren har således rätt att fritt pröva frågan, om åtal bör anhängiggöras.

¹ Polis- och fredsdomare äger i regel avgöra allenast bagatellmål medan övriga mål av dem skall överlämnas till högre rätts prövning.

Tysk rätt ansluter sig i åtalsfrågan sedan gammalt till principen om åklagarens absoluta åtalsplikt, men vissa viktiga undantag från denna har stadgats.

I fråga om bagatellförseelser gäller sedan år 1924 enligt 153 § *Strafprozessordnung* att med böter belagda förseelser, *Übertretungen*, icke bör åtalas när gärningsmannens skuld är ringa och gärningens följder obetydliga, såvida icke ett allmänt intresse fordrar åvägabringandet av ett rättsligt avgörande.

I fråga om brott på vilka fängelse kan följa, *Vergehen*, gällde intill 1942 enligt nämnda lagrum i *Strafprozessordnung* att åklagarmyndigheten, därest gärningsmannens skuld var ringa och gärningens följder obetydliga, under förutsättning av domarens samtycke kunde underlåta att väcka allmänt åtal men sedan år 1942 kräves icke längre domarens samtycke. Är åtalet väckt, kan domstolen med åklagarens samtycke avskriva målet.

Vid brott på vilka tukthus kan följa, *Verbrechen*, är åtalseftergift i regel ej medgiven.

Beträffande alla brott är åtalseftergift dock möjlig i vissa undantagsfall. Sålunda kan åtal eftergivast i vissa konkurrensfall, nämligen enligt 154 § *Strafprozessordnung* när det straff eller den skyddsåtgärd som åtalet kunde medföra är av ringa betydelse i jämförelse med straff eller skyddsåtgärd som redan ådömts eller kommer att ådömas. Vidare kan enligt 154 a § åtal i vissa fall underlåtas när den brottslige utlämnas eller utvisas. Slutligen har år 1935 ett betydelsefullt stadgande införts i 154 b § av innebörd, att åklagaren i händelse av utpressning eller tvång under hot om uppenbarande av brottslig gärning kan underlåta åtal för den brottsliga gärning som föranlett utpressningen eller tvånget, under förutsättning att åtal icke är oundgängligt ur allmänpreventiva synpunkter.

Beträffande *svensk rätt* anses i princip sedan länge åklagares åtalsplikt vara lika omfattande som hans åtalsrätt: svensk rätt anses stå på den absoluta åtalspliktens grund. Ett flertal undantag är dock stadgade, och man har med avsikt underlåtit att lagfästa principen.

I RB 20 kap. 7 § gives vissa allmänna bestämmelser om åtalseftergift. Enligt detta lagrum må sålunda allmänt åtal av åklagaren eftergivast om å brottet icke kan följa svårare straff än böter och det är uppenbart att den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt.¹ Enligt samma lagrum må vidare allmänt åtal av åklagaren eftergivast i vissa fall då brott sammanträffar med annat eller andra brott och det ter sig onödigt att väcka åtal för alla brotten. För åtalseftergift förutsättes, att brottet föröfvats innan den misstänkte dömts för annat av honom förövat brott eller innan den misstänkte till fullo undergått straff eller annan påföljd för sådant brott samt att det är uppenbart att brottet i jämförelse med det andra brottet är med hänsyn till påföljden utan nämnvärd betydelse.

I fråga om unga lagöverträdare meddelas särskilda bestämmelser om eftergift av allmänt åtal i lagen den 19 maj 1944 om eftergift av åtal mot vissa underåriga.

Vid sidan av de nu nämnda bestämmelserna finns andra bestämmelser, likaledes avseende allenast allmänt åtal, enligt vilka beslut om åtal i vissa fall skall föregås av en prövning huruvida åtal är lämpligt. En dylik lämplighetsprövning är stadgad i barnavårdslagen 44 § 4 mom., ungdomsfängelselagen 19 § och alkoholistlagen 49 a §.

En särskild prövning, huruvida åtal bör ske, är föreskriven beträffande vissa brott. I samband med brottsbeskrivningen har beträffande dessa stadgats, att allmänt åtal för dem ej må anställas såvida icke sådant åtal efter viss prövning funnits böra äga rum. Stadganden av detta slag är givna i SL 21 kap. 11 § andra stycket

¹ Enligt 84 § första stycket militära rättegångslagen den 30 juni 1948 är den ifrågavarande bestämmelsen om åtalseftergift icke tillämplig om i det föreliggande fallet straff för brottet må åläggas i disciplinmål.

beträffande oredligt förfarande och 22 kap. 10 § andra stycket beträffande olovligt förfogande och olovligt brukande samt 24 kap. 6 § i dess lydelse efter den 1 januari 1949 i fråga om åverkan och tagande av olovlig väg. Det föreskrives för dessa fall, att allmänt åtal ej må väckas med mindre statsåklagaren finner åtal vara ur allmän synpunkt påkallat.

En bestämmelse om åtalsprövning har vidare givits i 14 kap. 26 § SL beträffande fosterfördrivning. Enligt detta lagrum har statsåklagare att pröva huruvida åtal bör väckas mot den havande kvinnan. Finner han skäl till åtal, skall frågan underställas riksåklagarens prövning.

Av något annan typ är de bestämmelser som beträffande vissa brott föreskriver att, ehuru angivelse i regel fordras för att åklagare skall äga väcka talan för brottet, åklagaren ändå må anställa åtal, om statsåklagaren finner åtal vara ur allmän synpunkt påkallat. Sådana bestämmelser finnes i 14 kap. 45 § SL beträffande misshandel i vissa fall, i 20 kap. 12 §, 21 kap. 11 § första stycket och 22 kap. 10 § första stycket SL beträffande vissa förmögenhetsbrott.

I SL 8 kap. 13 § och 9 kap. 10 §, sådana dessa lagrum lyder efter den 1 januari 1949, har vidare föreskrivits att åtal för vissa brott mot rikets säkerhet och vissa högmålsbrott icke må anställas utan Konungens lov.

Att nämna är slutligen, att beträffande fel i ämbete av någon som är underkastad ämbetsansvar såväl riksåklagaren som de särskilda åklagarna, justitiekanslern, riksdagens justitieombudsman och dess militieombudsman enligt sina instruktioner äger under vissa förutsättningar låta utan åtal bero vid vunnen rättelse eller avgiven förklaring eller vad eljest förekommit i saken samt att § 110 regeringsformen för åtal mot riksdagsman för gärning eller yttrande i denna hans egenskap kräver tillstånd av den kammare han tillhör, givet med kvalificerad majoritet.

För ett ställningstagande till den principiella frågan, om anledning finns att för svensk rätts vidkommande införa en generell möjlighet till åtalseftergift, oberoende av brottets beskaffenhet och brottslingens ålder, torde vara nödvändigt att något skärskåda de skäl som kan åberopas för och emot en sådan möjlighet till åtalseftergift, för och emot absolut resp. relativ åtalsplikt.

Innan denna fråga närmare behandlas må en anmärkning förutskickas. Under samhälls- och kulturutvecklingens gång har framlagts ett stort antal straffrättsteorier. Dessa kan hänföras till endera av två huvudriktningar. Den ena är den som menar att straff bör följa på brott av någon etisk, religiös eller logisk nödvändighet. Det är de kantska tankegångarna som övat så starkt inflytande på 1800-talets tänkande. Den andra riktningen hävdar att straffet har ett rent praktiskt syfte — det är ett medel, bland många andra, att bekämpa det samhällsönda som brottsligheten utgör. Det är uppenbart att anhängarna av Kants idéer, med deras utgångspunkt att straffet har sin grund i förnuftets ovillkorliga krav att på brott skall följa straff, måste ställa sig avvisande mot den relativa åtalsplikten under det att de som skjuter straffets praktiska syfte i förgrunden måste vara benägna att acceptera en teori som innebär att man inte skall straffa, när straff inte är erforderligt för att motverka brottslighet. Det är emellertid uppenbart, att man inte kan låta ställningstagandet till det nu föreliggande spørsmålet — relativ contra absolut åtalsplikt — helt bestämmas från dessa rent teoretiska utgångspunkter. Man måste se detta problem väsentligen ur praktisk synpunkt. Det förhåller sig ju också så, att reformerna på straffrättens om-

råde i regel har framsprungit inte ur teoretiska övertåganden, utan de har blivit aktualiserade genom livets egna krav.

Låt oss återvända till argumenteringen och se på de *skäl* som åberopas till förmån för den absoluta åtalsplikten. Legalitetsprincipen har ett stolt ursprung. Utmärkande för det straffrättsliga tillståndet på den europeiska kontinenten före franska revolutionen var den godtycklighet som rådde på straffrättsskipningens område. Om man över huvud hade några strafflagar, var de i allmänhet föråldrade och följaktligen ofullständiga. Bland annat på grund härav bestämde domaren relativt fritt vilka handlingar som skulle föranleda straff liksom ock straffets storlek. Då den franska nationalförsamlingen 1789 antog förklaringen om människans rättigheter, ingick i förklaringen som artikel 7 satsen att ingen kunde anklagas annat än i de av lagen angivna fallen och i enlighet med de regler som vore i lag uppställda, under det att artikel 8 stadgade, att ingen kunde straffas för andra gärningar än sådana som vore i gällande lag angivna som straffbara. Det är samma tankar som Anselm Feuerbach senare uttryckte i den kända satsen nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege poenali. Man eftersträvade till skydd för individens rätt och för att garantera allas likhet inför lagen att så utforma strafflagarna, att för domaren endast skulle återstå att fastslå vad lagen stadgade; användningen av strafflagen på ett visst bestämt brott borde ske genom en rent mekanisk subsumtion.

Den absoluta åtalsplikten är ett slags korollarium till dessa tankar. Uppenbarligen hämtar principen fortfarande sitt främsta stöd ur detta krav på rättssatsernas likformiga tillämpning, ur fordran på att alla skall behandlas lika inför lagen. Få ting är så ägnade att stärka tilliten till rättsordningen som detta, att envar kan konstatera, att vid rättstillämpningen tages ingen hänsyn till person, att alla de yttre olikheter, som i övrigt kan finnas mellan människor, blir betydelselösa inom rättens område. Det kan icke betvivlas att allmänhetens förtroende för straffrättsskipningen delvis beror på den rigorösa tillämpningen av den absoluta åtalsplikten.

De skäl för den absoluta åtalsplikten, som nu åberopats, måste tillerkännas så stor vikt att, därest en övergång till den relativa åtalsplikten finnes böra ske, det är nödvändigt att tillse, att garantier skapas för att rätten till åtalseftergift blir brukad på sådant sätt att tilltron till rättsvårdens objektivitet och opartiskhet icke vedervågas.

Det har vidare sagts, att hänsynen till allmänpreventionen kräver ett principiellt upprätthållande av den absoluta åtalsplikten. För att strafflagen skall utöva sin avskräckande och moraltbildande inverkan på medborgarna och sålunda avhålla dem från att begå brottsliga handlingar, skulle det krävas att varje överträdelse av strafflagen som företagits av personer, tillgängliga för normal motivbildning, skulle medföra en straffrättslig reaktion. Man har menat, att om straffhotet icke konsekvent genomfördes, skulle de presumtiva lagöverträdarna komma att räkna med möjligheten att deras brott bleve obeivrade. De är ju så, att de flesta lagöverträdare förutsätter, att de över huvud inte skall bli upptäckta. Skulle de nu också kunna kalkylera

med att i fall av upptäckt undandraga sig lagföring, skulle straffhotets verkan bli ytterligare försvagad. Man ger brottslingen intrycket att han har dubbla chanser att klara sig. Måhända räcker det att mot denna argumentering erinra om att exakt samma invändningar på sin tid gjordes, när fråga var om införande av den villkorliga domen. Vår 40-åriga erfarenhet av detta institut får väl anses ha ådagalagt, att den villkorliga domen *rätt tillämpad* icke behöver medföra någon fara i det angivna hänseendet.

För ett upprätthållande av den absoluta åtalsplikten har jämväl åberopats, att åklagarmyndighetens ställning och kvalifikationer icke vore sådana, att man kunde anförtro åt den att mer eller mindre efter fritt skön avgöra om åtal skulle komma till stånd eller icke. Därvid har man tagit sikte på två skilda synpunkter.

Man har för det första gjort gällande att åklagaren, särskilt vid en jämförelse med domaren, ej intar en fullt oberoende ställning till regeringsmakten. Man har menat — och denna synpunkt har företrädesvis framhållits i länder med mindre stabila politiska förhållanden än vårt — att det föreligger fara för att, särskilt i politiskt upprörda tider, regeringen kunde påverka åklagarmyndigheten till efterlåtenhet vid beivrande av vissa brott. Även om det i vårt land sedan mycket långa tider tillbaka råder den praxis att regeringsmakten icke i konkreta fall blandar sig i åklagarmyndighetens verksamhet — ehuru Kungl. Maj:t formellt är högste åklagare — kan naturligtvis förhållandena i en framtid bli annorlunda.

Det har vidare sagts, att åklagarmyndigheten, i allt fall i vårt land, inte skulle ha de kvalifikationer, att man kunde lägga i dess hand prövningen av frågan om omständigheterna är sådana, att åtal kan underlåtas. Farhågor har uttalats för att den i sitt handlande skulle kunna låta sig ledas av sociala synpunkter, personliga hänsyn, känslomässiga betraktelsegrunder, över huvud av synpunkter som inte överensstämmer med straffrättsskipningens syfte. Beredningen återkommer till detta spörsmål vid behandlingen av frågan huru vid ett införande av en mera generell rätt till åtalseftergift prövningen skall äga rum och vilka kontrollmöjligheter som föreligger.

Emellertid måste här ett påpekande göras. Även under det nuvarande systemet, då åklagaren har en absolut åtalsplikt, har han att verkställa en prövning som ofta är av skönsmässig natur, där det i sista hand är hans omdöme som är avgörande. Då åklagaren skall avgöra om gärningen är ett brott, har han sålunda bland annat att bedöma den ofta högst diskutabla frågan om det subjektiva rekvisitet föreligger och om det förefinnes kausalitet mellan gärningen och den brottsliga effekten. Ställningstagandet till frågan, om bevisningen är tillräcklig för att man skall kunna räkna med en fällande dom, är också ej sällan en omdömesfråga. Den distriktsåklagare som i första, och i regel också i sista hand, har att taga ställning i åtalsfrågan har alltså att utföra en prövning som ofta är lika skönsmässig som den som skulle uppstå vid ett införande av relativ åtalsplikt. Det är ett obestridligt faktum att i alla de rättssystem, där legalitetsprincipen råder, åklagaren, för att undvika de stötande resultat som ett strikt tillämpande av absolut åtalsplikt kan föra med

sig, någon gång måste skärpa kravet på det subjektiva rekvisitet, kausaliteten och bevisningen. Om t. ex. en läkare anges för att han medelst något narkotiskt medel förkortat en dödssjuks lidanden, är åklagaren naturligen obenägen att åtala för mord. Han uppställer för besvarande följande frågor: hade läkaren verkligen *uppsåt* att förkorta patientens liv; kanske ville han bara att narkosen skulle räcka till dess döden på ett naturligt sätt inträdde på grund av sjukdomen? Och vidare: förelåg *orsakssammanhang* mellan narkosen och döden; eller inträdde döden under narkosen som en följd av sjukdomen? Om åklagaren för egen del finner uppsåt och kausalitet föreliggande, uppstår slutligen frågan: är *bevisningen* tillräcklig för att styrka dessa båda förutsättningar? Uppenbarligen finnes stora möjligheter för en variabel bedömning av dessa frågor. Ett verkligt fall som nyligen inträffat är följande. En 70-årig man råkade, när han gjorde upp eld, snubbla och välta omkull en fotogenkanna som han med uttagen skruvpropp placerat helt nära spisen. En explosionsartad brand uppstod. Han hustru och dotter inbrändes. Själv skadades han så svårt, att han låg flera månader på sjukhus. Åklagaren hade att välja mellan att söka finna skäl för att det inte var vårdslöst att placera fotogenkannen på sätt som skett och att handlingen alltså inte var brottslig eller att åtala för vållande till annans död. Han valde den förra lösningen, och vem vill påstå, att han handlade orätt? Det är nog ingen paradox att påstå, att förutsättningen för att legalitetsprincipen över huvud skall kunna bibehållas är den att åklagarna i inte så få fall sätter sig över den. Den amerikanske presidenten Ulysses S. Grant yttrade en gång: »Jag vet ingen metod som säkrare leder till avskaffande av en dålig eller förkastlig lag än lagens strikta tillämpning.» Man skulle troligen få besanna riktigheten av den satsen, om inte åklagaren på sätt nu angivits åsidosatte den absoluta åtalsplikten. Den nu nämnda, av åklagaren företagna pressningen i fråga om de objektiva och subjektiva rekvisiten och kravet på bevisning utgör i själva verket, jämte den benådningsrätt som allmänt tillkommer regeringsmakten, de enda remedier som står till buds mot orimliga konsekvenser av den absoluta åtalsplikten. Båda dessa utvägar är otillfredsställande, den förra därför att den innebär att man handlar emot lagen, den andra därför att den väl kan avvärja verkställigheten av ett icke önskvärt straff men icke hindrar den lagföring och dom som det ofta är lika angeläget att undvika.

Beredningen övergår härefter till att närmare behandla de *skäl*, som talar för den *relativa åtalsplikten*. När 1800-talets lagstiftare skulle genomföra upplysningstidevarvets och revolutionens förut berörda program på strafflagstiftningens område, nullum crimen sine lege, gällde det att ersätta den tidigare arbiträra kriminallagstiftningen med strafflagar som klart angav vilka handlingar som skulle utgöra brott. Man fann då snart att det var en svår uppgift att angiva de objektiva brottsrekvisiten så att straffbuden icke kom att omfatta även icke straffvärda handlingar. Denna svårighet berodde självfallet delvis på att lagstiftningstekniken inte var lika utvecklad som nu. Emellertid gör sig, låt vara i mindre mån, samma svårighet alltså gäl-

lande. Det räcker att erinra om att, när man för några år sedan skulle genomföra vår nu gällande lagstiftning om förmögenhetsbrott, det befanns vara nödvändigt att beträffande vissa brott, olovligt förfogande, olovligt brukande och oredligt förfarande, införa en skönsmässig prövning av åtalsfrågan av statsåklagare med hänsyn till att under brottsbeskrivningen kom att falla gärningar vilka man inte under alla omständigheter fann straffvärda.

Det nu sagda tar närmast sikte på de objektiva brottsrekvisiten. Motsättningen mellan vad lagen straffar och vad som i det särskilda fallet kan anses straffvärt gör sig ännu starkare gällande om man tager hänsyn till gärningsmannens person, motiven till hans handlande, de speciella förhållandena under vilka brottet begåtts eller omständigheter som inträffat efter gärningens företagande. Vilken jurist har inte vid rättstillämpningen, och det gäller inte bara straffrättsskipningen, erfarit oförenligheten mellan bokstaven och verkligheten, mellan den stela paragrafen och det ständigt skiftande och facetterade livet självt? Varje fall är i själva verket, även om vi, fångade i det imponerande juridiska systemet, ibland förbiser det, en ny variant i livets brokiga väv. Det ligger i sakens natur att all lagstiftning måste vara generellt utformad och icke kasuistisk. Ingen lag kan därför avpassas så att den lämpar sig för alla de fall som går in under densamma. Det föreligger med andra ord situationer, då åtal och dom framstår antingen som direkt stötande för rättsmedvetandet eller som meningslösa eller i varje fall icke erforderliga med hänsyn till det syfte som man enligt modern uppfattning vill uppnå med straffet — att förebygga brottsliga handlingar.

De fall då åtalseftergift kan ifrågakomma är så skiftande till sin natur att det är omöjligt att uttömmande angiva dem och så olika till sin typ att det är svårt att göra en systematisk uppdelning av dem. I stort sett torde man kunna säga att fråga om åtalseftergift kan uppstå i samma typfall för vilka strafflagarna brukar medgiva att straffet får *nedsättas under minimum eller helt bortfalla*. Angående dessa hänvisas till vad ovan anförts om olika straffnedsättnings- och strafffrihetsgrunder.

Liksom straffnedsättning eller strafffrihet ingalunda är motiverad i alla de fall som ingår under dessa typgrupper, är självfallet icke heller åtalseftergift detta. Det torde endast vara mera sällan som omständigheterna är sådana att åtal framstår som icke påkallat. Även om dessa omständigheter i och för sig talar för åtalseftergift, kan förhållandena vara sådana att åtal det oaktat bör komma till stånd, med hänsyn till att individual- eller allmänpreventiva synpunkter talar härför.

Ytterligare två situationer där åtalseftergift kan ifrågakomma uppmärksamades redan av Glaser.¹ Den ena avsåg fall där brottet hade angivits av någon i avsikt att realisera ett ohemult privat intresse, den andra sådana fall där målsäganden, genom att saken bragtes till offentligheten, skulle tillfogas ett oproportionerligt lidande. Det är den sista synpunkten som föranlett att vissa grova förbrytelser gjorts till angivelse- eller målsägandebrott. Typfal-

¹ Jfr Heuman, anf. arb. s. 332—338.

let är våldtäkt. Men situationen kan uppenbarligen någon gång vara densamma vid brott som ligger under allmänt åtal. Hänsynen till målsäganden kan väga tyngre än kravet på att brottet blir beivrat.

I tysk rätt har såsom vid redogörelsen för utländsk rätt redan nämnts åklagaren tillerkänts befogenhet att underlåta åtal i ett sådant fall som då den som begått ett brott varit utsatt för utpressning eller försök till utpressning. Utgångspunkten har här varit den, att det ur det allmännas synpunkt ofta är angelägnare att lagföra utpressaren än utpressarens offer. För att förmå den som varit utsatt för utpressning att ange utpressaren har man ansett det nödvändigt att bereda möjlighet för den förre att undgå åtal för av honom begånget brott. Med hänsyn till de små möjligheter som nu föreligger att upptäcka och lagföra utpressare torde det vara av betydelse att möjlighet beredes till eftergift av åtal också för dessa fall.

Beträffande bagatellbrotten må anmärkas att skäl kan åberopas för att den eftergift av åtal som nu föreligger beträffande bötesbrott utvidgas att omfatta även vissa ringare förmögenhetsbrott där fängelse ingår i skalan men där det är uppenbart att straffet kommer att stanna vid böter. Det förekommer ibland rena okynnesanmälningar mot cykellånare och snattande personal. I dessa och liknande fall förefaller det ofta som om man skulle kunna låta vederbörande löpa med blotta förskräckelsen utan att sätta domstolsmaskineriet i gång. Möjligen kan i huvudsak samma resultat nås genom en utvidgning av området för tillämpning av institutet strafföreläggande. Den nuvarande absoluta åtalsplikten vid dessa relativt obetydliga lagöverträdelser framträder kanske särskilt stötande för åklagarna, därför att de i större utsträckning än andra i straffrättsskipningen verksamma personer har tillfälle att konstatera den omfattning i vilken allvarligare brott, t. ex. falskdeklarationer, på grund av bevisningssvårigheter eller andra skäl måste förbli obeivrade.

Frågan om vilka förutsättningar som bör uppställas för att åtalseftergift skall få äga rum framgår i viss mån redan av de föregående övervägandena. I första hand synes sålunda böra krävas, att det föreligger en *speciell undantagssituation* av det slag som i de nyss omtalade typfallen angivits eller som eljest är jämförlig därmed. Av de i 4 § andra stycket av beredningens förslag angivna exemplen framgår, att omständigheter av ganska väsensskild natur i detta avseende kan vara av betydelse. I allmänhet är det fråga om förmildrande omständigheter av subjektiv eller objektiv beskaffenhet. I regel föreligger dessa omständigheter redan vid brottets begående, men någon gång kan vara att beakta även förhållanden som inträffat senare. Ibland är det rent humanitära skäl som motiverar åtalseftergift. I dessa fall kan man ofta vänta att, därest åtal och fällande dom kommit till stånd, nåd hade kunnat ifrågakomma. Men det kan också vara omständigheter som icke hänför sig till gärningsmannen själv utan till målsäganden. Det kan vidare vara samhälleliga synpunkter av olika slag, t. ex. när åtalseftergiften föranledes av samhällets intresse att kunna effektivare bekämpa utpressningsbrottet.

Emellertid bör ytterligare den förutsättningen uppställas att i det särskil-

da fallet åtal inte är erforderligt för att avhålla gärningsmannen själv från att ånyo begå brott — alltså den *individualpreventiva* synpunkten. I regel torde denna förutsättning föreligga redan i och med att någon av de förut angivna särskilda undantagssituationerna är för handen. Men fall kan förekomma, t. ex. vid utpressning, där hänsynen till individualpreventionen har en självständig betydelse.

Även om de nu angivna båda förutsättningarna föreligger, måste vid åtalsfrågans bedömande jämväl undersökas huruvida de skäl, som anförts till förman för den absoluta åtalsplikten, i det särskilda fallet gör sig gällande med sådan styrka att åtal inte kan underlåtas. Man har sålunda att beakta att grundsatsen om *allas likhet inför lagen* i möjligaste mån upprätthålles, så ock *allmänpreventionens* krav — överhuvud de synpunkter som man i svenskt lagspråk plägar sammanfatta under uttrycket hänsyn till den allmänna laglydnaden. Vid bedömningen av denna fråga har naturligen brottets objektiva grovhet särskild betydelse. Hur avvägningen mellan de olika, ibland mot varandra stridande, intressena i det konkreta fallet skall göras blir självfallet ytterst en omdömesfråga.

Tidigare har nämnts, att ett av de väsentligaste skälen mot ett genomförande av den relativa åtalsplikten var den omständigheten att tvivel yppats huruvida man kunde våga anförtro en i och för sig önskvärd diskretionär prövning åt åklagarmyndigheten. Med hänsyn härtill inställer sig frågan om man inte kan undvika nu nämnda olägenhet genom att *förlägga den diskretionära prövningen* inte till åklagarmyndigheten utan *till domstolen*. Man skulle med andra ord bibehålla åklagarens plikt att åtala så snart de processuella förutsättningarna föreligger — bortsett från vissa speciella fall, främst bagatellförelser, överträdelser av underåriga och konkurrensfall — och i stället medgiva domstolen att i domen eftergiva påföljd för brottet. Det kan svårigen bestridas, att en prövning som sker av domstol efter rättegångens avslutande skapar större garantier för objektivitet och säkerhet än en prövning gjord av åklagarmyndigheten. Redan det förhållandet att avgörandet i det förra fallet träffas på ett senare stadium av utredningen, då saken bättre kan överblickas från alla synpunkter, talar i angiven riktning. Domstolsprocedurens offentlighet, processförfarandets noggranna reglering, föreskrifterna om lekmän i domstolen bidrager ock att öka säkerheten och i varje fall att stärka allmänhetens förtroende för avgörandets objektivitet. Åklagarens möjlighet att bringa en dom som går ut på eftergift av påföljd under högre rätts prövning innebär en ytterligare kontroll. Emellertid kan ett införande av domstols rätt att eftergiva påföljd inte ersätta åtalseftergiften. Det syfte som man med detta institut vill uppnå skulle nämligen i många fall, ehuru likvisst inte alltid, i väsentlig mån förfelas om lagöverträdaren skulle behöva figurera i en offentlig rättegång. En annan fråga är den om man utöver åtalseftergiften behöver institutet domstols eftergift av påföljd. Härtill har beredningen redan i det föregående tagit ställning.

Spörsmålet blir alltså huruvida i det svenska rättssamhället tillräckliga *garantier* till skydd mot ett obehörigt utövande av en ifrågasatt allmän rätt

för åklagare att eftergiva åtal redan kan anses föreligga eller till äventyrs kan skapas. Till en början må förutskickas att man i det senare avseendet i stor utsträckning är beroende av de bestående historiska förutsättningarna. Man kan svårligen, för att möjliggöra ett införande av åtalseftergift, ge principiella straffprocessuella frågor en annan lösning än den de såsom ett resultat av rättsutvecklingen erhållit. Av denna anledning — liksom av de skäl som nyss anförts mot åtalseftergiftens ersättande med domstols eftergift av påföljd — torde man kunna bortse från den i utländsk rätt ibland förekommande lösningen att man låter åklagarmyndighetens beslut om åtalseftergift i en eller annan form underställas domstols prövning.

En icke oväsentlig garanti mot obehörigt användande av åtalseftergiften skulle komma att utgöras av den *subsidiära åtalsrätt* som i vårt land tillkommer målsäganden. Även om denna rätt under nuvarande förhållanden ytterst sällan tages i anspråk, torde dess blotta existens utgöra en stark kontroll på ett samvetsgrant handläggande och avgörande av åtalsfrågor. I detta avseende har den subsidiära åtalsrätten självfallet sin betydelse också för den åtalsprövning som äger rum enligt legalitetsprincipen. Den omständigheten, att Sverige — i motsats t. ex. till Danmark — har subsidiär åtalsrätt för målsäganden, borde minska betänkligheterna mot ett införande av den relativa åtalsplikten.

Beträffande många brott, och kanske just de brott där det finns mest behov av en kontroll, förekommer emellertid ej någon enskild målsägande. I debatten i denna fråga har man varit inne på tanken att, i överensstämmelse med vad som ägde rum i äldre rätt och som alltjämt är gällande rätt i England, införa s. k. *actio popularis*, d. v. s. rätt för varje medborgare att anställa åtal för brott. För svensk rätts vidkommande förekommer sådan tale rätt vid vissa speciella brott, nämligen rusdrycksförseelser och överträdelser av jaktstadgan. Det har också föreslagits att man beträffande de brott, där målsägande icke finnes, skulle införa åtalsrätt för vissa föreningar eller sammanslutningar. Vi har detta institut vid vissa överträdelser av lagen mot illojal konkurrens, där talerätt tillerkänts sammanslutningar för främjande av de näringsintressen som skadats genom brottet i fråga. Ett införande av en allmän talerätt eller åtalsrätt för vissa sammanslutningar torde emellertid strida alltför mycket mot i Sverige gällande straffprocessuella principer.

Emellertid finns i Sverige för kontroll av myndigheterna justitieombudsmansinstitutionen och i viss mån justitiekanslersämbetet. Dessa myndigheter kan visserligen icke föreskriva att åtal skall anställas mot den som obehörigen kommit i åtnjutande av åtalseftergift, men vederbörande åklagare kan ställas till ansvar för tjänstefel. Med kännedom om den starka benägenhet att anmäla myndigheter för felaktig tjänsteutövning, som föreligger, kan man vara förvissad om att tvivelaktiga avgöranden rörande åtalseftergift icke kommer att lämnas opåtalade. Det må också erinras om den värdefulla roll som i detta avseende ofta utövas av den fria pressen i vårt land.

Med kontrollfrågan sammanhänger nära spørsmålet *på vilken åklagarin-*

stans det bör ankomma att besluta om åtalseftergift. Ur vissa synpunkter skulle det vara värdefullt om prövningen lades i händerna på statsåklagarna och vissa med dem jämställda distriktsåklagare. Därmed skulle man vinna att prövningsbeslutet kunde fattas efter personlig kontakt med lagöverträdaren från den beslutande åklagarmyndighetens sida. Så sker också i en betydande omfattning i Danmark och Norge. Till förmån för prövningens förläggande till högsta åklagarmyndigheten har emellertid åberopats att härigenom skulle vinnas större enhetlighet i bedömandet. Det vill förefalla som om betydelsen av det i olika sammanhang framställda kravet på enhetlighet i avgörandet av rättsfrågor är något överskattad. Hur det än må förhålla sig härmed i andra sammanhang, torde enhetlighetens värde, när det gäller åtalseftergiftsfrågor, icke böra tillmätas avgörande betydelse. Det utmärkande för dessa fall är nämligen, att de i stor utsträckning är mer eller mindre extraordinära och därför svårigen kan inpassas i någon schablon. Beredningen har funnit den lämpligaste lösningen vara att — med bibehållande av den för närvarande i RB 20 kap. 7 § reglerade rätten för distriktsåklagarna att eftergiva åtal för brott varå ej kan följa svårare straff än böter — åt statsåklagarna anförtro att eftergiva åtal i ringare mål, närmare bestämt sådana i vilka fråga är om brott, varå enligt lag visserligen kan följa frihetsstraff, men det är uppenbart att, i händelse av åtal, strängare straff än böter ej skulle ådömas. Med hänsyn till angelägenheten att vid införandet av ett nytt rättsinstitut gå fram med försiktighet föreslår beredningen att prövningen av frågan om åtalseftergift i övriga fall läggas i riksåklagarens hand.

Ett förslag har framkommit att riksåklagaren vid prövningen av särskilt känsliga eftergiftsfrågor borde ha möjlighet att samråda med något mindre kollegium av lekmän. Då beslutanderätt tydligen ej bör tillkomma en sådan rådgivande nämnd, synes bestämmelse om densamma icke ovillkorligen behöva införas i lagen, utan frågan lär, efter riksdagens hörande, kunna regleras av Kungl. Maj:t i administrativ väg. Inom beredningen har emellertid olika meningar uttalats om lämpligheten av en sådan anordning. Då det kan förväntas att myndigheter som hörs över denna promemoria även kommer att yttra sig över det nu omnämnda förslaget, synes frågan därefter lämpligen böra upptagas till förnyat övervägande.

Vid ett genomförande av den relativa åtalsplikten uppställer sig några principfrågor som här i största korthet skall beröras. Den första gäller, om den *subsidiära åtalsrätt som tillkommer målsäganden* bör bortfalla, därest beslut om åtalseftergift meddelats. Till stöd härför har åberopats att det vore irrationellt om målsäganden skulle kunna anhängiggöra talan sedan det allmännas representant efter övervägande av de olika intressena kommit till det resultat, att lagföring icke bör ske. Med hänsyn till den betydelse ur kontrollsynpunkt som enligt vad nyss anmärkts den blotta existensen av målsägandens talerätt kan ha och då man inte utan tvingande skäl bör frångå en för svensk straffprocessrätt ledande princip, synes någon rubbning av målsägandens subsidiära talerätt i dessa fall ej böra ifrågakomma. I detta samman-

hang må påpekas att vid bedömandet av frågan huruvida åtalseftergift skall komma till stånd målsägandens inställning till saken naturligen måste tillmätas stor betydelse, särskilt om den skada som föranletts av brottet ej blivit reglerad.

En viktig principfråga är den, huruvida åtalseftergift bör kunna *förbindas med villkor* av sådant slag som förekommer vid kvalificerad villkorlig dom. I Danmark och Norge kan som förut nämnts vid meddelande av åtalseftergift uppställas olika betingelser, såsom att gärningsmannen helt eller delvis ersätter målsäganden liden skada, att han underkastar sig viss tillsyn eller vård eller att han underlåter att använda rusdrycker. Ett genomförande av denna tanke skulle i realiteten innebära, att man överläte åt åklagarmyndigheten inte blott att avgöra, om lagföring och straffpåföljd kan anses påkallad, utan också att besluta om den lämpligaste kriminalpolitiska åtgärden för lagöverträdarens tillrättaförande. Tydligen skulle, därest en sådan befogenhet tillerkändes åklagaren, det område inom vilket åtalseftergift skulle ifrågakomma avsevärt vidgas. Det är uppenbart att det i många fall skulle vara av värde om man, utan att draga lagöverträdaren inför rätta, kunde i samband med åtalseftergift lämna föreskrifter av angivet slag. Så sker ju i själva verket beträffande underåriga i de fall då statsåklagaren jämlikt 1944 års lag beslutar om åtalseftergift och den underårige omhändertages av barnavårdsnämnd eller blir föremål för annan åtgärd. Det förefaller emellertid som om ett utsträckande av denna princip till att omfatta åtalseftergift beträffande vuxna skulle alltför starkt strida mot åklagarmyndighetens traditionella ställning i svensk process och dessutom bryta ramen för åtalseftergiftsinstitutet.

Då, såsom ovan anförts, stadgandena om åtalseftergift till sin reella innebörd är av straffrättslig natur, synes desamma böra upptagas icke såsom nu är fallet — bortsett från den särskilda lagen om eftergift av åtal mot vissa underåriga — i rättegångsbalken utan i SL 5 kap. Till detta kapitel bör jämväl överflyttas de för närvarande i RB 20 kap. 7 § meddelade bestämmelserna i ämnet, varemot, med hänsyn särskilt därtill att reglerna om åtgärder mot ungdomsbrottsligheten är föremål för övervägande i det nordiska samarbetet på kriminallagstiftningens område, 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga tills vidare synes böra bibehållas. Medan innehållet i RB 20 kap. 7 § punkt 1 har sin rätta plats i den av beredningen föreslagna 25 § i 5 kap., synes innehållet i punkt 2 böra överföras till en särskild paragraf, 26 §, samt övriga bestämmelser i RB 20 kap. 7 §, vilka bör vara gemensamma för alla fall av åtalseftergift, överföras till en följande paragraf, 27 §.

5 kap. 25 §.

25 § första stycket i strafflagberedningens förslag har så avfattats, att för åklagares rätt att eftergiva åtal uppställts i sak samma förutsättningar som för domstols rätt att eftergiva påföljd för brott enligt 4 §, nämligen att åtal för brottet varken påkallas av individual- eller allmänpreventiva hänsyn. Helt

sammanfallande kan dessa förutsättningar dock icke alltid komma att bli. I vissa fall — t. ex. de ovan berörda, då hänsyn till målsäganden eller till intresset att kunna effektivt beivra utpressning talar för åtalseftergift — kan, sedan åtal en gång väckts och fallet sålunda dragits under offentligheten, skälen till eftergivande av påföljd för brottet hava väsentligen försvagats.

Första punkten i paragrafen innehåller de för alla fall gemensamma förutsättningarna för åtalseftergifts beviljande. I fortsättningen av paragrafen svarar punkt 1 mot RB 20 kap. 7 § 1 p., medan punkterna 2 och 3 omfattar de nytillkomna fallen.

Riksåklagarens resp. statsåklagarens uppmärksamhet på ett fall som påkallar hans beslut om åtalseftergift väckes normalt av lägre åklagare som underställer honom fallet. Även den brottslige själv är emellertid oförhindrad att göra framställning om åtalseftergift, liksom den beslutande åklagaren äger upptaga frågan av eget initiativ. Huruvida den brottsliges framställning till högre åklagare om åtalseftergift bör föranleda att den lägre åklagare som har att väcka åtal bör dröja härmed, synes böra bli beroende av den högre åklagarens prövning och initiativ i varje särskilt fall. Framställningen synes alltså icke automatiskt böra få en sådan effekt.

Sedan åklagare bragt mål under rättens prövning är det regelmässigt rätten som har att pröva huruvida skäl är för handen till eftergivande av påföljd. Rent undantagsvis kan emellertid den åklagare, som haft att verkställa prövning av frågan om åtalseftergift, på grund av nytillkomna omständigheter med tillämpning av 25 § fränfalla åtalet. Detta kan någon gång tänkas ske på det sätt att högre åklagare övertar målet och efterger åtalet.

Genom överflyttningen av RB 20 kap. 7 § 1 p. till 25 § kommer stadgandets tillämpning att underkastas samma allmänna förutsättningar som gäller för de nytillkomna åtalseftergiftsfallen, vilket i sak icke torde innebära någon ändring i vad som nu gäller.

26 §.

Vid överflyttningen av RB 20 kap. 7 § 2 p. till 26 § har en viss omredigering visat sig erforderlig. Uttrycket »innan den misstänkte till fullo undergått straff eller annan påföljd för sådant brott» får anses även omfatta det fall, att någon begått brott under prövotiden (tillsynstiden) efter villkorlig frigivning eller utskrivning från frihetsstraff, förvaring eller internering. Efter tillkomsten av 25 § synes någon särskild reglering av dessa fall ej vara erforderlig. Med principerna i 25 § synes det vidare bäst förenligt att utbyta förutsättningen »att brottet i jämförelse med det andra brottet är med hänsyn till påföljden utan nämnvärd betydelse» mot att åklagaren finner ytterligare åtgärd mot gärningsmannen utöver påföljden för det åtalade brottet icke erforderlig. I samband med omredigeringen av nu förevarande lagstadgande har inom beredningen väckts frågan, om icke genom uttryckligt stadgande i SL 4 kap. borde öppnas rätt för domstolen att under enahanda förutsättningar som nu har uppställts för åtalseftergift vid

sammanträffande av brott — därest åtalet ej eftergives — förordna att det nya brottet ej skall föranleda ytterligare påföljd i form av separat straff eller gemensamt straff som överstiger det redan ådömda. Beredningen har emellertid icke ansett det nödvändigt eller lämpligt att sålunda till omprövning i detta sammanhang upptaga de år 1938 reviderade reglerna om sammanträffande av brott. Föreligger de i förslagets 5 kap. 4 § första stycket angivna förutsättningarna äger domstolen givetvis möjlighet att eftergiva påföljd för det nya brottet, om den finner den redan ådömda påföljden tillfyllest med hänsyn till den totala brottslighet som ligger gärningsmannen till last. Att i denna paragraf införa bestämmelse rörande det fall, att någon begått brott innan han frigivits från arrest ådömd för annat brott, har beredningen icke funnit erforderligt.

27 §.

Under denna paragraf har upptagits för 25 och 26 §§ gemensamma bestämmelser, motsvarande andra och tredje styckena i RB 20 kap. 7 §.

Lika litet som 7 § i 1944 års lag ger det föreslagna första stycket i 27 § åklagarmyndigheten någon befogenhet att till åtalseftergift knyta villkor, vilkas åsidosättande av den som erhållit eftergift skulle kunna leda till den återkallande. Bestämmelsen åsyftar närmast det fall att den brottslige förövar nytt brott av den beskaffenhet att åtal jämväl för det tidigare brottet ur allmän synpunkt finnes påkallat. Däremot bör naturligen åklagaren lämpligen tillse att, innan han meddelar beslut om åtalseftergift, målsägandens befogade skadeståndsanspråk i möjligaste mån blir reglerade liksom ock att lagöverträdaren erhåller sådan social vård eller tillsyn som kan vara påkallad. Genom det föreslagna stadgandets avfattning öppnas möjlighet för högre åklagare att med upphävande av underordnad åklagares beslut om åtalseftergift förordna om åtals anställande.

Såsom exempel på de närmare föreskrifter om eftergift av åtal vilka det enligt andra stycket ankommer på Kungl. Maj:t att meddela kan anföras eventuella bestämmelser om en rådgivande lekmannanämnd, som riksåklagaren enligt vad beredningen ovan har ifrågasatt skulle äga höra i fall där han finner detta behövt. I instruktionsväg torde också böra föreskrivas skyldighet för lägre åklagare att bringa under högre åklagares prövning sådana fall i vilka den lägre åklagaren icke äger själv besluta om eftergift men anser att åtalseftergift kan ifrågasättas eller i vilka han finner saken så tveksam att frågan om åtalseftergift bör hänskjutas till högre åklagares prövning. Slutligen synes i instruktioner för åklagarna böra lämnas anvisningar angående formen för meddelande av beslut om åtalseftergift, hur dylikt beslut skall meddelas gärningsmannen och i vilken utsträckning redovisning av beslut om åtalseftergift av lägre åklagare skall lämnas högre åklagare.

Tredje stycket åsyftar de bestämmelser om åtalseftergift som finnes intagna i 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga, lag den 15

juni 1935 om ungdomsfängelse 19 §, barnavårdslagen 44 § 4 mom. och alkoholistlagen 49 a §. Såsom eftergift av åtal är icke att betrakta statsåklagares underlåtenhet att förordna om åtal i sådana fall då enligt särskilda bestämmelser i strafflagens speciella del allmänt åtal för visst brott ej må väckas utan att statsåklagaren funnit detta vara ur allmän synpunkt påkallat (SL 14 kap. 45 §, 20 kap. 12 §, 21 kap. 11 §, 22 kap. 10 § samt 24 kap. 6 § i dess lydelse efter den 1 januari 1949).

Av hänvisningen i tredje stycket till särskild lagstiftning följer bl. a. att om någon finnes hava begått brott innan han dömts till ungdomsfängelse för annat brott, åklagaren är skyldig att enligt ungdomsfängelselagen 19 § höra ungdomsfängelsenämnden innan han beslutar angående åtal för detta brott.

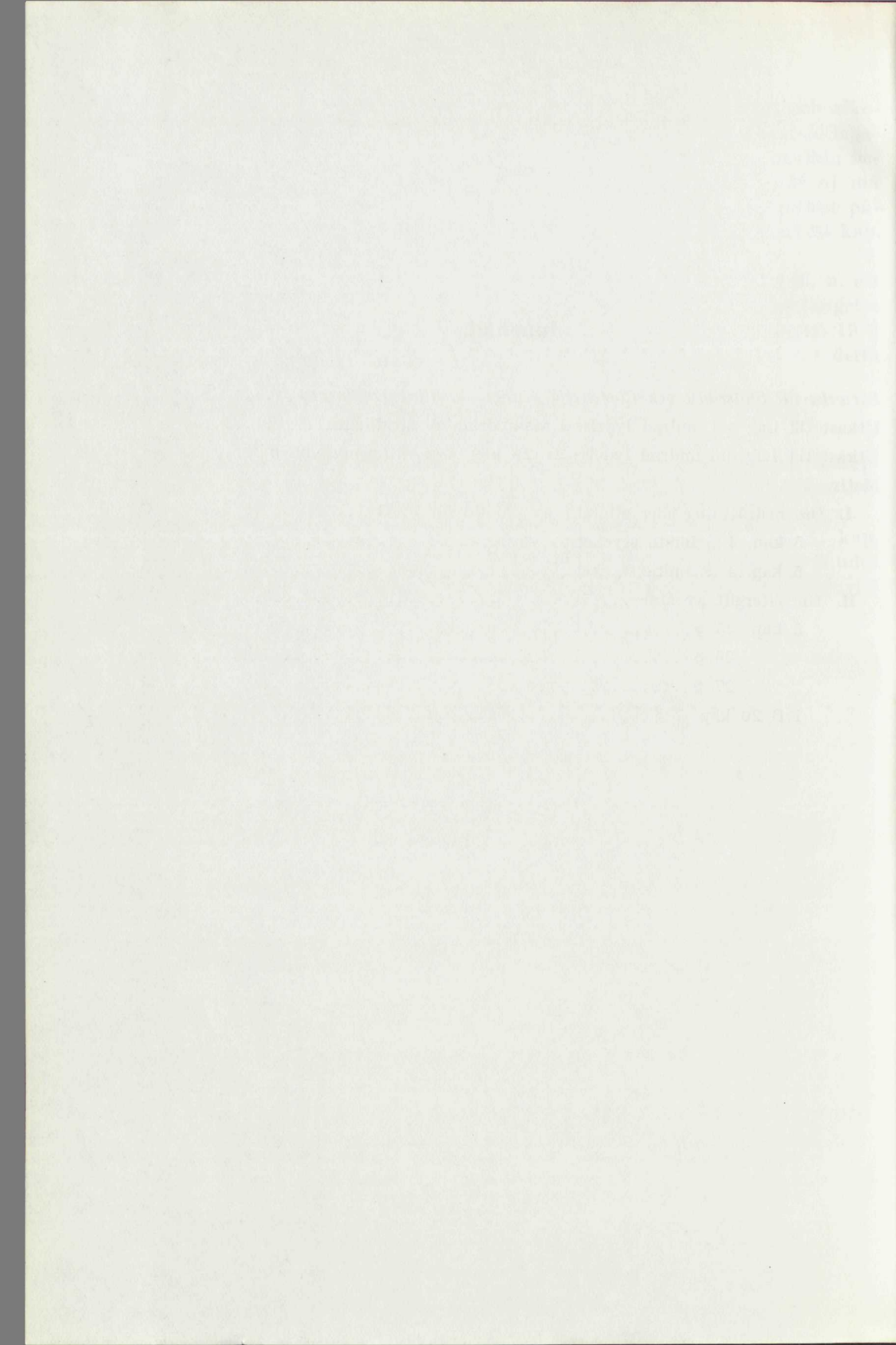
RB 20 kap. 7 §.

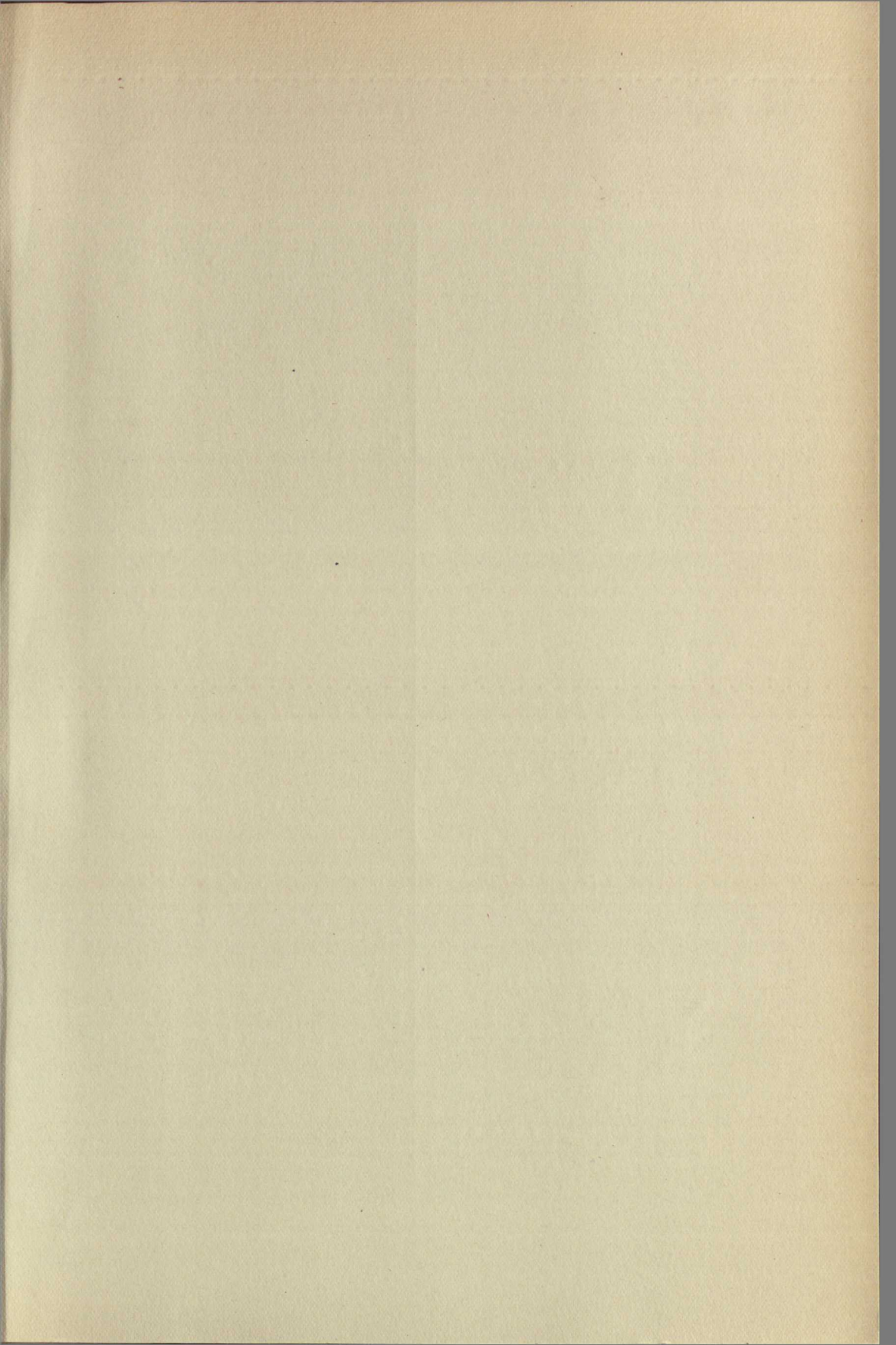
Efter överflyttning av bestämmelserna i RB 20 kap. 7 § till SL 5 kap. föreslår beredningen att i förstnämnda lagrum allenast intages en bestämmelse, att om åklagares rätt att eftergiva allmänt åtal är särskilt stadgat.

Exempel på en sådan hänvisning i lag eller författning till RB 20 kap. 7 § varom förmäles i den föreslagna promulgationsbestämmelsen erbjuder 84 § första stycket militära rättegångslagen den 30 juni 1948. Denna hänvisning skall i stället avse SL 5 kap. 25 §.

Innehåll.

	Sid.
<i>Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet</i>	3
Utkast till Lag om ändrad lydelse i vissa delar av strafflagen.....	7
Utkast till Lag om ändrad lydelse av 20 kap. 7 § rättegångsbalken	8
 Motiv.	
I. Om nedsättning eller eftergift av påföljd för brott	9
5 kap. 4 § första stycket	11
5 kap. 4 § andra stycket	15
II. Om eftergift av åtal	25
5 kap. 25 §	39
26 §	40
27 §	41
RB 20 kap. 7 §	42

Statens offentliga utredningar 1948

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Betänkande med förslag till ändrad butikstängningslagstiftning. [3]
Markutredningen. 1. Betänkande med förslag till vissa ändringar i expropriationslagstiftningen. [4]
Strafflagberedningens promemoria med förslag till lagstiftning om domstols rätt att nedsätta eller eftergiva påföljd för brott samt om eftergift av åtal. [40]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1944 års allmänna skattekommitté. 2. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser ang. beskattning av livförsäkringsanstalter och livförsäkringstagare m. m. [22]

Politi.

Parlamentariska undersökningskommissionen ang. flyktigärenden och säkerhetstjänst. 3. Betänkande ang. säkerhetstjänstens verksamhet. [7]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 4. Förslag ang. partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst. [11]
Förslag till sjöarbetstidslag. [16]
Betänkande med förslag till lag om nykterhetsvård m. m. [23]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 8. Tiden juli 1946—juni 1947. [26]
Socialvårdskommitténs betänkande. 16. Utredning och förslag ang. lag om obligatorisk arbetslöshetsförsäkring. [39]

Hälsa- och sjukvård.

Den öppna läkarvården i riket. [14] Bilagor. [24]
1943 års sockersjukutrednings betänkande ang. sockersjukvården i riket. [33]
Statens sjukhusutredning av år 1943. 4. Synpunkter och förslag rörande sinnessjukvården. [37]

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 2:6—7. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Jönköpings län och Kronobergs län. [6] 2:16. Skaraborgs län. [15] 2:5. Östergötlands län. [25]
Den svenska spritfabrikationen och dess avsättningsförhållanden. [19]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande med förslag rörande organisation och avlöningsförhållanden m. m. vid lantmäteristyrelsen och länslantmäterikontoren. [1]
Betänkande med utredning och förslag rörande organisationen av verksamheten för jordbrukets yttre och inre rationalisering. [2]
Betänkande med förslag ang. artificiell inseminationsverksamhet bland nötkreatur. [36]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Utredning rörande skogstillgångarna och skogsindustriernas råvaruförsörjning i övre och mellersta Nland m. m. [32]

Industri.

Handel och sjöfart.

Betänkande med förslag till ny Kungl. Maj:ts förordning ang. explosiva varor m. m. [8]
Betänkande rörande vissa utrikeshandelsfrämjande gårdar. [29]
Betänkande med förslag ang. isbrytningens ordning längs Norrlandskusten m. m. [31]

Kommunikationsväsen.

Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 3. Smalspåriga järnvägar i Östra Småland och Östergötland. [9]
Betänkande ang. skärgårdstrafiken m. m. [10]
Betänkande ang. statens järnvägars organisation. 1. Den centrala ledningen. [13]
Betänkande rörande vägnämndernas och länsvägnämndernas arbetsuppgifter m. m. [18]
Betänkande med förslag till åtgärder för höjande av trafiksäkerheten. [20]
Betänkande med förslag till vägtrafikförordning m. m. [34]
Förslag rörande förbättring av statens järnvägars stadsbestånd. [35]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

Trädgårdsundervisningen. [5]
Statens trädgårdsförsök. [12]
Betänkande ang. utbildning av sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal. [17]
Ungdomen och arbetet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 6. [21]
1946 års skolkommisjons betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling. [27]
Betänkande med förslag till nya mellaninstanser i folkskoleväsendet. [28]
Betänkande och förslag ang. det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Del 2. Estetiskt folkbildningsarbete. [30]
Betänkande med förslag till förordning ang. kollektör.

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.